

19216

P. J. Glušakov

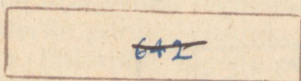

POOLA

-19216

P. I. GLUŠAKOV

POOLA

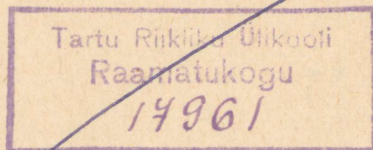
EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1951

Originaali tiitel:

У карты мира. П. И. Глушаков
Польша. Москва 1950.

Tõlkinud E. Int.

2

2

176326

SISSEJUHATUS

Üheks tähtsaimaks teise maailmasõja ja Nõukogude Liidu maailma-ajaloolise võidu tulemuseks fašistliku Šaksamaa üle on rea Kesk- ja Kagu-Euroopa riikide väljalangemine imperialistlikust süsteemist ja nendes rahvademokraatia kui ühe proletariaadi diktatuuri vormi kehtestamine. Selliste maade hulka kuulub ka meie naaber — Poola.

Sõjaeelne Poola oli kodanlik vabariik, kus poliitiline võim ja peamised tootmisvahendid kuulusid mõisnikele ja kapitalistidele (nii omadele kui ka välismaistele). Kuid kaasaegne Poola on rahvademokraatlik riik, kus võim kuulub rahvale, suur- ja kesktööstus, transport ja pangad aga riigile, mille juhtivaks jõuks on töölisklass, kellega on tihedas liidus töötav talurahvas.

Võimu üleminekuga Poolas töörahva kätte loodi võimalused sotsialismi ülesehitamiseks. Kuid enne kui poola rahval avaneks selline helge tulevik, pidi ta üle elama raske sõja ja fašistliku okupatsiooni. Valitsevate klasside vaenulik poliitika Nõukogude Liidu suhtes ja lääneriikide valitsevatest ringkondadest pärinevate näilike sõprade äraandliku tegevuse tulemusena, kes andsid Poola Hitlerile puruks kiskuda, okupeeriti tema territoorium 1939. a. hitlerlike vägede poolt ja poola rahvas pidi viie ja poole aasta jooksul läbi elama fašistliku okupatsiooni-režiimi jubedusi. Fašistlike inimsööjate eesmärgiks oli poola rahva täielik moraalne ja füüsiline hävitamine.

Fašistlikust orjusest pääsemise eest võlgneb poola rahvas tänu nõukogude rahvale, kes sirutas talle sellel traagilisel tunnil oma abistava käe. See vennalik abi, aga samuti ka ühiselt valatud veri võitluses fašistlike agressorite vastu, hajutasid vastastikuse võõrdumise ja ebasõbralikkuse, mille poolest endisel ajal paistsid silma suhted meie maade vahel ning asendasid need sõpruse

ja liidu suhetega. Uus Poola-Nõukogude suhete olemus väljendub 21. aprillil 1945. a. allakirjutatud Nõukogude Liidu ja Poola Vabariigi vahelise sõpruse, vastastikuse abistamise ja sõjajärgse koostöö lepingus. Selle lepingu allakirjutamisel peetud kõnes ütles seltsimees Stalin, et see leping „...tähistab põhilist pööret Nõukogude Liidu ja Poola vahelistes suhetes sõpruse ja liidu poole, mis kujunes välja Saksamaa vastu peetava praeguse vabastusvõitluse käigus ja mis nüüd saab vormilise kinnituse selles lepingus“.

Sõbralikud Poola-Nõukogude suhted olid määrava tähtsusega Poola Rahvademokraatliku Vabariigi moodustamisel ja kindlustamisel. Nõukogude Liit vabastas Poola hitlerlikest okupantidest ning andis võimaluse poola rahvale ise lahendada omariikluse küsimust.

Juba Suure Isamaasõja algul ütles J. V. Stalin: „Meil ei ole ega saa olla niisuguseid sõjaeesmärke, nagu oma tahte ja oma režiimi pealesundimine slaavi ja teistele Euroopa orjastatud rahvastele, kes ootavad meilt abi. Meie eesmärk seisneb selles, et abistada neid rahvaid nende vabadusvõitluses hitlerliku türannia vastu ja siis anda neile võimalus ennast omal maal täiesti vabalt korraldada nõnda, nagu nad tahavad.“¹

Tänu Nõukogude Liidu ja kogu maailma töörahva juhi J. V. Stalini tõhusale toetusele sai Poola tagasi oma põlised maad läänes, mis kaua aega olid saksa vallutajate võimuses, ning ajas nurja inglise-ameerika imperialistide ja sisemise reaktsiooni katsed peale sundida Poolale endist reaktsioonilist režiimi.

Nõukogude Liidu ajalooline võit fašistliku Saksamaa üle ja NSV Liidu laialdane ning mitmekülgne abi taas-sündinud Poolale võimaldas poola rahvale rahvademokraatliku riigi moodustamise. „NSV Liidu võit saksa fašismi üle, — rääkis Boleslaw Beirut, — aga samuti Nõukogude riigi poolt osutatud võimas toetus on otsustavateks teguriteks, mis innustavad poola töörahvast nende rünnakus kapitalismi aluste vastu Poolas — maa-reformi teostamisel, tööstuse natsionaliseerimisel, rahvademokraatliku režiimi kehtestamisel.“²

¹ J. V. Stalin. „Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast“, RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn, 1946, lk. 31.

² „Pravda“ 21. apr. 1950. a.

Tuginedes Nõukogude riigi laialdasele abile ja kasutades sotsialistliku ülesehitustöö kogemusi NSV Liidus, asus Poola rahvas, edukalt täitnud rahvamajanduse taastamise kolme aasta plaani, ellu viima uut — kuue aasta plaani — sotsialismi aluste ülesehitamise plaani.

Selliselt on sõbralikud suhted Nõukogude Liiduga Poola sõltumatuse, tema võimsuse ja õitsengu tagatiseks, sotsialismi ülesehitamise pandiks Poolas.

Täiesti muutus Poola rahvusvaheline olukord. Kapitalistide-mõisnike Poola sõltus vahetult nii majanduslikult kui ka poliitiliselt imperialistlikest riikidest ja oli seltsimees Stalini määrangu järgi „mängukanniks välismaalaste käes“. Kaasaegne Poola, tuginedes sõprusele Nõukogude Liidu ja rahvademokraatlike maadega, on sõltumatu maana rahu, demokraatia ja sotsialismi leeri aktiivseks liikmeks.

KAASAEGSE POOLA TERRITOORIUMI KOOSSEIS JA PIIRID.

Uue Poola riigi piirid määrati kindlaks kolme suurriigi — NSV Liidu, Suur-Britannia ja USA juhtide Krimmi ja Potsdami konverentsil ning Nõukogude-Poola lepinguga 15. augustist 1945. a.

1945. a. veebruaris toimunud Krimmi konverentsil võeti vastu otsus Poola idapiiri kohta, mille järgi see piir peab kulgema „Curzoni liini“ mööda, kaldudes sellest mõnes kohas kõrvale 5—8 km võrra Poola kasuks. Kolme valitsuse juhid tunnistasid õigeks, et Poola peab saama juurde tunduva territooriumi põhjas ja läänes.

Teatavasti läks Nõukogude Liit sellest otsusest kaugemale. Nõukogude-Poola lepingu alusel 16. augustist 1945 kaldub uus piir Poola ja NSV Liidu vahel kahes kohas — Janowka-Nemirovi piirkonnas ning Bugi ja Solokija jõgede rajoonis — „Curzoni liinist“ ida poole, s. o. Poola kasuks 17—30 km.

1945. a. juulis-augustis toimunud Potsdami (Berliini) konverentsil määrati kindlaks Poola läänepiir, mis kulgeb mööda joont Balti merest veidi lääne pool Swinoujscic'i ning sealt piki Odra ja Nysa-Luzycka jõge kuni Tšehhoslovakkia piirini. Poolale jäi ka suur edela-

osa endisest Ida-Preisimaast ja endise vabalinna Danzigi (Gdansk) territoorium.

Nende Potsdami konverentsi otsustega sai Poola tagasi saksa vallutajate poolt minevikus anastatud põlised Poola maad.

Sellel konverentsil võeti vastu ka teine tähtis otsus — saksa elanikkonna ümberasustamise kohta Poolale üleantud territooriumilt Saksamaale.

Kaasaegse Poola riigipiiri pikkus on käesoleval ajal 3566 km. Piiri kuju (piiri kontuur) paranes (lühenes). Kuni sõjani ümbritsesid Poola territooriumi mitmest küljest fašistliku Saksamaa valdused — põhjas nad eraldasid teda Balti merest, edelas tähtsamatest Tšehhoslovakkia majanduslikest rajoonidest. Käesoleval ajal Poola ei piirne fašistliku Saksamaaga, vaid Saksa Demokraatliku Vabariigiga. Kui minevikus Poola-Saksa piir oli vaenupiiriks, siis nüüdne piir, mis on kinnitatud Poola ja Saksa Demokraatliku Vabariigi vahelise lepinguga, on rahupiiriks. Sileesia tagasiandmisega likvideeriti kiil, mis oli löödud saksa vallutajate poolt Poola ja Tšehhoslovakkia vahele, ning tunduvalt pikenes ühine piir nende kahe sõbraliku slaavi maa vahel — 984-lt km 1938. a. — 1292-le km käesoleval ajal. Kõige pikem piir on Poolal NSV Liiduga — 1321 km. See piir suure Nõukogude Liiduga on poola ja nõukogude rahva sõpruse ning vendluse piir.

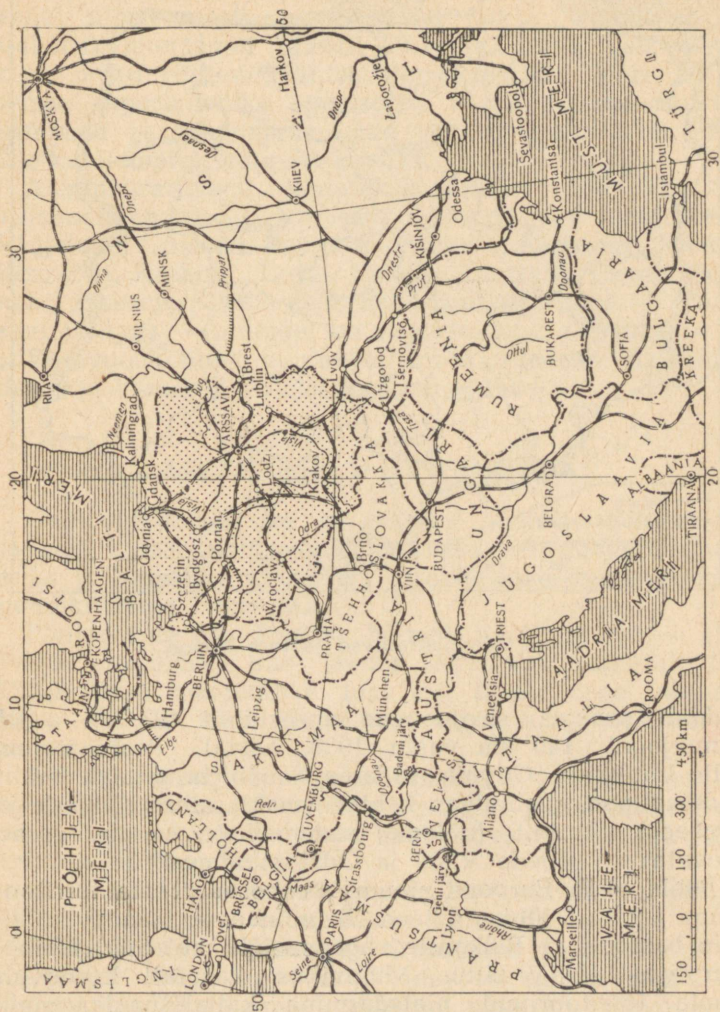
Niiviisi kuuluvad Poola territooriumisse ja tema uutesse piiridesse:

1. Vanad piirkonnad, mis kuulusid Poolale 1939. aastani — Kesk-Poola rajoon koos Varssavi, Lodzi ja Kielce linnaga; Bialystoki, Lublini ja Krakovi piirkond; Poznan-Pomorze piirkond koos endise Poola koridoriga; Ulem-Sileesia idaosa ja Cieszyni-Sileesia.

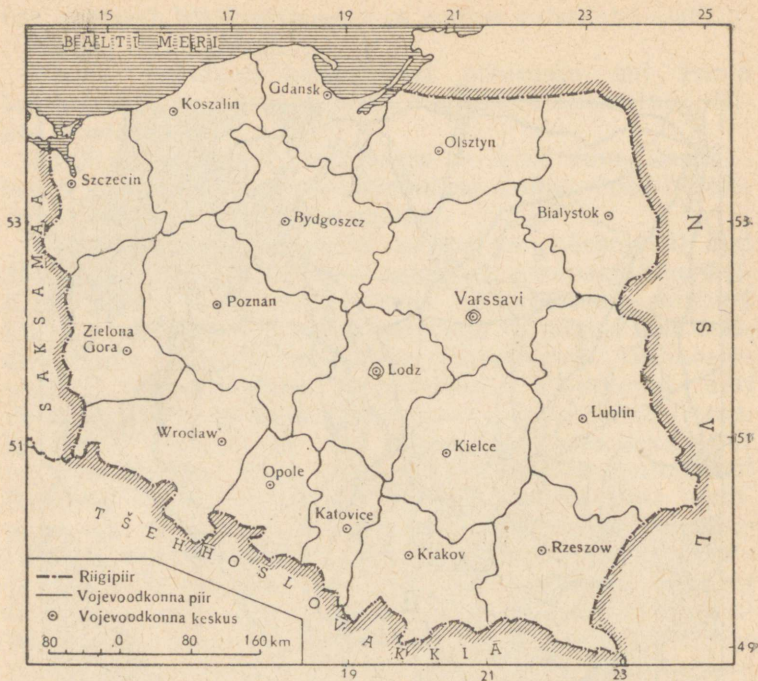
2. Taasühendatud piirkonnad ehk, nagu neid Poolas sagedamini nimetatakse, tagasiantud maad: lääne osa Ulem- ja terve Alam-Sileesia, Ljubuszi maa, suur osa Lääne-Pomorzet, kogu endise vabalinna Danzigi (Gdansk) territoorium ja endise Ida-Preisimaa edelaosa.

Uute piiridega Poola pindala on 311,7 tuhat ruutkilomeetrit, millest rohkem kui 101 tuhat km² ehk $\frac{1}{3}$ on tagasiantud maa.

Piiride muutumise tulemusena muutus ka Poola geograafiline asend. Ta sai avara väljapääsu Balti merele ja

Poola geograafiline asend.

Poola administratiivse jaotuse skeem.

valdab praegu, sirgjoonena arvestatult 497 km selle rannajoont 140 km vastu 1938. aastal. Peale varem talle kuulunud Gdynia sadama, omab ta praegu mitut sadamalinna, sealhulgas kahte esmaklassilist: Gdansk ja Szczecin (Stettin). Mõlemal sadamal on soodus asend laevatavate jõgede Visla ja Odra suudmes.

Poola asub Euroopa mandri keskosas. Tema territooriumi läbivad lühimad teed Skandinaavia maadest Doonau basseini ja Balkanile, aga samuti ka teed Lääne-Euroopast NSV Liitu. Minevikus kasutati korduvalt Poola territooriumi platsdarmina kallaletungiks meie kodumaale. Napoleon kasutas teda lähtebaasina Vene- maale tungimisel. Samal eesmärgil kasutasid teda ka saksa agressorid.

„Viimase 25—30 aasta, s. o. kahe viimase maailmasõja jooksul õnnestus sakslastel ära kasutada Poola territo-

riumi koridorina vallutusretkeks itta ja kui hüppelauda kallaletungiks Nõukogude Liidule.”¹

Sõbralike suhete rajamine Poola ja Nõukogude Liidu vahel ning uuesti moodustatud Saksa Demokraatlik Vabariik muudavad täiesti olukorra, kuna kõik need kolm maad võitlevad ühtse demokraatliku leeri koosseisus imperialistlike agressorite vastu. Võimsa sotsialismimaa — Nõukogude Liidu vahetu naabrus on Poolale kahtlematult suureks kasuks.

Administratiivselt jaotatakse Poola territoorium 17 vojevoodkonnaks: Varssavi, Bialystoki, Bydgoszczi, Wroclawi, Gdanski, Rzeszowi, Sileesia, Katowice, Kielce, Koszalani, Krakovi, Lodzi, Lublini, Olsztyni, Opole, Poznani, Szczecini. Peale selle kaks suurimat linna — Varssavi ja Lodz — milledel on vojevoodkonna õigused.

Vojevoodkonnad jagunevad maakondadeks (powiat'ideks) ja viimased valdadeks (gmina'deks).

LOODUSLIKUD TINGIMUSED.

Geoloogilise ehituse ja reljeefi poolest võib Poola jaotada kaheks mittevõrdseks osaks — põhja tasandikuks ja keskmise kõrgusega mägede ning madalate kõrgendikkudega lõunaosaks.

Põhjapoolse osa Poolast hõlmab Poola lausksmaa ehk Poola tasandik, mis läänes läheb märkamatuks üle Põhja-Saksa madalikuks, idas aga liitub Vene tasandikuga. Põhjas Poola lausksmaa laiub kuni Balti mere rannikuni.

Jäaajal praeguse Poola lausksmaa territoorium oli kaetud võimsate jääliustikkudega, mis jätsid maha pakside, kohedate lademetena savi, liiva ja kruusa ning kujundasid tema reljeefi.

Jääliustike tegevus oli erinev Poola lausksmaa põhja- ja lõunaosas, seetõttu on erinev ka nende reljeef.

Poola lausksmaa lõunaosa tüüpiliseks iseärasuseks on „ürgorud“ ehk „suured orud“, mis on kunagi moodustatud mannerjää sulamisel tekkinud võimsate veevooluste poolt. Tänapäeva reljeefis esinevad ürgorud laiade

¹ J. V. Stalin. Kõne Nõukogude Liidu ja Poola Vabariigi vahelise sõpruse, vastastikuse abistamise ja sõjajärgse koostöö lepingu allakirjutamisel 21. aprillil 1945. a.

rennikujuliste alamikena, mis kulgevad kagust ja idast loodesse ning läände. Eriti palju on ürgorge lääneosas, nn. Kujava Suur-Poola madalikul. Ürgorgudevahelised veelahkmealade vahemaad pole samuti kuigi kõrged. Üldse on Poola lauskmaa lõunaosas palju ühetaolisi lamedaid pindu.

Poola lauskmaa põhjaosas mannerjää moodustas kün-gaste ridu, mis eralduvad laialisuunduvaist Balti moreenahelikest. Alamjooksul jagab Visla org selle moreenküngaste ahelikku kahte ossa: Masuuria järvede piirkonnaks idas ja Pomorze järvede alaks läänepool jõge. Mäeahelike keskmiseks kõrguseks on 150—200 m, kõrgemaiks tipuks on Pomorze järvede ala kirdeosas, nn. Kašuubias asuv Wieżica mägi (331 m üle merepinna). Küngaste vahel on palju järvi.

Põhja-Poola künkad asenduvad lamedate madalate tasandikega, mis asetsevad pikki Balti mere rannikut. Balti mere rannik ise on suuremalt jaolt tasane ja madal. Meri moodustab siin ainult kaks lahte: Pomorze läänes ja Gdansk idas.

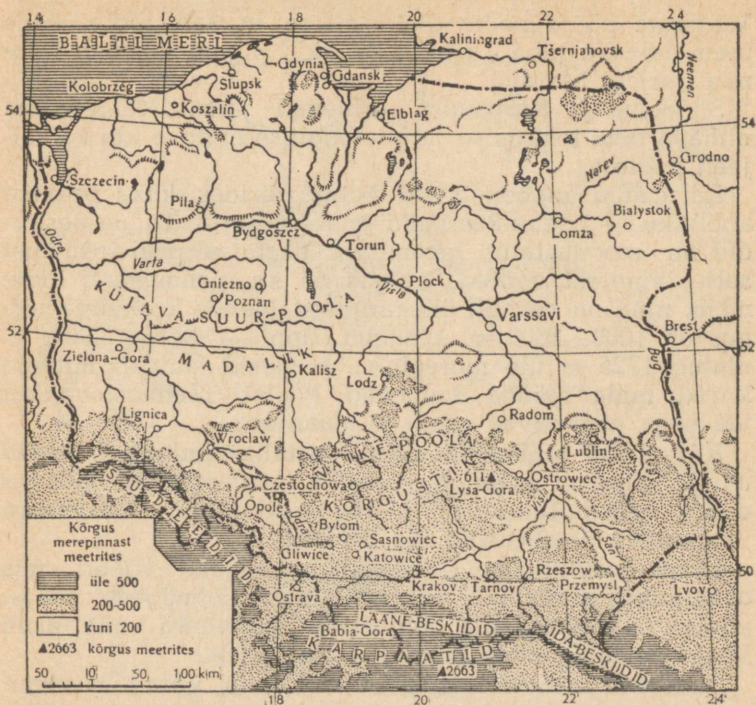
Poola madalikust lõunasse kulgeb madalate mägede ja kõrgendike vööde. Suure osa sellest hõlmab Väike-Poola kõrgustik keskmise kõrgusega 300—350 m.

Väike-Poola kõrgustiku keskosa läbivad nn. Nida ja Koniecpoli orud, milledes voolavad Nida ja Ulem-Pilica. Kõrgustiku ida- ja lääneosa tõusevad ning moodustavad idas Kielce-Sandomierz'i ja läänes Krakovi mäed (ehk Krakovi Juura). Kielce-Sandomierz'i mäed koosnevad mit-mest loodest kagusse kulgevast ahelikust, millised on eral-datud üksteisest võrdlemisi laiade orgudega. Mööda üht sellist orgu voolab Visla vasakpoolne harujõgi Kamiena. Kamiena orust lõunas, veidi põhjapool Kielce linna, asub Kielce-Sandomierz'i mägede kõrgeim osa — Püha Risti ehk Swiety Krzycz'i mäestik, mille lääneosas on Väike-Poola kõrgustiku kõrgeim punkt Lysa Gora, mis tõuseb 611 m üle merepinna.

Krakovi mägede kõrgeim punkt on Zamkowy mägi, mis asub Zawiercie linnast kagus ja mille kõrgus on 504 m üle merepinna.

Niihästi Kielce-Sandomierz'i kui ka Krakovi mägede rel-jeefi muudavad mitmekesiseks neid läbivate jõgede süga-vad orud, millede kaldad on sageli väga järsud.

Lääne pool asuv Sileesia kõrgustik erineb oma ühtla-

Poola füüsilis-geograafiline kaart.

sema ja vähem kurdunud reljeefi poolest. Selle kõrgustiku aluse moodustavad paksud kivisöe lademed; siin asub Poola suurim — Ülem-Sileesia kivisöebassein.

Väike-Poola kõrgustikust idas asuv Lublini kõrgustik on madalam (keskmiselt 200 m), ja rahulikum oma ladestunud kihtidega ning meenutab seepoolest naabruses asuvat Vene tasandikku.

Ainult Poola lõunapoolne ääremaa on tõeline mägismaa. Ta koosneb kahest peamisest mäesüsteemist: läänes Sudeedid ja idas Karpaadid. Sudeedid ja Karpaadid kulgevad mööda Poola-Tšehhoslovakkia piiri ning Poola territooriumil asuvad ainult nende põhjapoolsed nõlvakud.

Nende mäesüsteemide vahel asub vagumus, mis on tuntud Moraavia Väravate nimetuse all. Läbi Moraavia

Väravate põhja poole Balti merre voolab Odra, mille ülemjooksule juba Tšehhoslovakkia pinnal läheneb Doonau lisajõgi Morava.

Sudeedid ja Karpaadid erinevad järsult teineteisest niihästi oma tekkimise ja geoloogilise ehituse kui ka reljeefi poolest.

Karpaadid moodustavad Poola piirides kaks peamist ahelikku — Lääne-Beskiidid ja Kõrg-Tatra. Lääne-Beskiidid on moodustatud peamiselt üksteise peal asuvaist settekivimitest, millede hulgas on ka pehmemaid lademeid, ning on vormilt ümmargused. Nende keskmine kõrgus on 1000—1500 m, kõrgeim tipp — Babia Gora — ulatub 1725 m üle merepinna. Mägesid läbivad mitmed kurud, mida mööda kulgevad Poolat Tšehhoslovakkia idaosaga ühendavad raud- ja maanteed.

Kõrg-Tatra lühike kõvadest kristallkivimitest ehitatud ahelik, mis on kogu Karpaatide süsteemi kõrgeimaks osaks, erineb tunduvalt Lääne-Beskiididest. Kõrg-Tatra üksikud tipud tõusevad üle 2,5 km.

Lääne-Beskiididega liitub lai eelmägede vöönd, mis astmeliselt madaldub põhja suunas. Eelmägede põhjapoolse ja Väike-Poola kõrgustiku lõunaserva vahel asub kitsas madalik, mida mööda voolab Visla.

Sudeedid asuvad läänepool Moraavia Väravate vagumust. Nende reljeef on keeruline kombinatsioon nõgudest, orgudest ja üksikutest pankadest, mis sarnanevad kord lühikestele ja kitsastele ahelikele, kord kuplitaolistele küngastele. Ahelike keskmine kõrgus tavaliselt ei ületa 1000 m. Sudeetide kõrgeim punkt — Snežka mägi, mis asub juba Tšehhoslovakkia pinnal, on 1605 m merepinnast.

Uldiselt mägede ja kõrgustike alad moodustavad võrdlemisi väikese osa Poola territooriumist.

Poolas asuvad märkimisväärsed mineraalide varud. Eriti rikas on ta kivi- ja pruunsöe poolest. Suurem osa kogu kivisöe tagavaradest on koondunud Edela-Poolasse, nn. Ulem-Sileesia basseini, mis on osa Sileesia kõrgendikust. Söetagavarade poolest Ulem-Sileesia basseini pea-aegu ei jää maha Ruhrist. Alam-Sileesias Walbrzychi linna juures on Walbrzychi ehk Alam-Sileesia basseini, mille tagavarad on väikesed, kuid söe kvaliteedi poolest väärtuslikud. Peale selle on Poola lääneosas suured pruunsöe tagavarad, kagus, Karpaatide eelmäestik

Poola maavarad.

1 — kivisüsi; 2 — pruunsüsi; 3 — nafta; 4 — põlevgaas; 5 — rauamaak; 6 — mangaanimaak; 7 — vasemaak; 8 — tsingi- ja seatinamaagid; 9 — niklimaagid; 10 — soolalademed; 11 — kivisool.

ladestub naftat ja põlevaid gaase,¹ aga põhjas ning eriti kirdeosas leidub turvast. Kõigele sellele tuleb lisada veel hüdroenergia tagavarad, eriti Lõuna-Poolas. Uldiselt energiaressursside poolest on Poola Vabariik üks rikkamaid Euroopas.

Tunduvalt vähemal määral on Poolas maake, eriti rauda. Tähtsamad rauamaagi asukohad on Czestochowa

¹ Nafta olemasolu tunnused on avastatud ka maa loodeosas, kus praegu toimuvad uurimistööd.

linna juures, aga samuti ka Kielce ja Radomi vahelisel maa-alal. Nende üldine tagavara pole suur ning maagi kvaliteet on enamasti madal. Värvilistest metallidest on tähtsamad seatina- ja tsingimaagi leiukohad, mis asuvad Ülem-Sileesia kivisööbasseini vahetus läheduses Bytomi, Olkusz'i ja Chrzanowi linnade juures. Sudeedi eelmägedes Alam-Sileesias on vase- ja niklimaagi ning isegi vähese kullasisaldusega arseeni leiukohad.

Poolas leidub samuti suuri keemiliste toorainete tagavarasid ja mitmesuguseid ehitusmaterjale. Keemilistest toorainetest väärib eriti märkimist keedusool, mille tagavarasid hinnatakse 6 miljardile tonnile.

Tähtsamad keedusoola leiukohad on Lõuna-Poolas Wieliczkas ja Bochnas, aga samuti ka loodes Inowrozlawi linna lähedal. Selles rajoonis on avastatud ka kaali-soola.

Poola kliima on üldiselt paras, üleminek Lääne-Euroopa pehmest merelisest kliimast Ida-Euroopa mandrilisele kliimale. Kliima kontinentaalsus suureneb loodest itta ja kagusse.

Punktide nimetus	Aasta keskm. temp.	Keskm. temp.		Juuli ja jaanuari keskmiste temperatuuride vahe	Aasta keskmine sademete hulk
		juulis	jaanuaris		
Koszalin	7,2	16,7	—1,5	18,2	737 mm
Margrabovo	5,9	17,0	—4,8	21,8	658 „
Poznan	8,5	19,0	—1,4	20,4	522 „
Varssavi	7,8	18,6	—2,9	21,5	530 „
Wroclaw	8,7	18,8	—1,1	19,9	592 „
Torun	8,1	19,1	—1,8	21,9	739 „

Sademetete hulk sõltub eelkõige maapinna reljeefist. Poola lausmaa aladel on sademeid aastas keskmiselt 500—600 mm, kusjuures kõige vähem on neid lausmaa madalamates osades. Seevastu aga kasvab sademetete hulk künklike seljandike põhja- ja läänenõlvadel. Kõige rohkem sademeid langeb Karpaatide ja Sudeetide põhjapoolsetele nõlvadele, nii on neid Zakopanes üle 1100 mm.

Suvisele poolaastale langeb keskmiselt $\frac{2}{3}$ sademetete üldhulgast. Vihmade rohkus, eriti suve teisel poolel, mõjub tihti kahjustavalt põllumajandusele.

Peaaegu kõik Poola jõed kuuluvad Baltimere basseini.

Suurimate jõgede — Visla ja Odra — algus on Lõuna-Poolas. Visla saab alguse Karpaatidest, Odra — Sudeetidest, voolates põhja poole, Balti merre.

Tähtsaim neist on Visla, mis kogu oma ulatuses voolab Poola pinnal. Visla algab Lääne-Beskiidide Barani mäelt ja voolab kahe peamise harujõena Balti merre. Jõe pikkus on 1092 km. Visla tähtsaimad lisajõed on Bug, Wieprz, San ja Dunajec paremal ning Brda, Bzura, Pilica ja Kamienna vasakul pool. Bugi lisajõgi Muchawiec läheneb NSVL territooriumil Pripjati lisajõe Piinole. Siin on ehitatud Dnepri—Bugi kanal. Visla vasakpoolne lisajõgi Brda läheneb Warta lisajõe Notec'ile; Warta on omakorda Odra lisajõgi. Siin on Bydgoszczi kanal.

Odra jõgi algab naabruses asuva Tšehhoslovakkia territooriumilt. Läbides Moraavia Väravad voolab ta edaspidi juba peamiselt Poola territooriumil, kellele kuuluvad mõlemapoolsed kaldad, välja arvatud väike osa tema alamjooksust, kus Odra on Poola ja Saksamaa vaheliseks piiriks. Odra suubub Szczecini merekääru, milline on paljude harude kaudu ühenduses Balti mere Pomorze lahega. Odra suurim lisajõgi on Warta, mis saab oma alguse Krakovi mägedest ja suubub Odrasse paremalt. Vasakpoolsetest Odra lisajõgedest on tähtsaim Nysa-Luzycka (Lääne-Neisse), milline voolab mööda Poola-Saksa piiri. Wartal on suur parempoolne lisajõgi Notec. Peale Visla ja Odra basseini on veel väikseid jõgesid, mis asuvad peamiselt Poola Pomorze rajoonis.

Poola jõgedel esineb aasta jooksul mitu, tavaliselt kaks kuni kolm kõrgseisu.

Järvi on Poolas eriti palju Pomorze rajoonis, peamiselt selle idaosas Masuuria järvede alal, kus on tuhandeid üksteisega ühenduses olevaid järvi ja järvekesi, mis moodustavad järvede grappe. Tavaliselt need järved pole suured, kuna ainult 25 järve pindala on üle 10 km². Suurema osa järvede pindala on ainult mõnikümme hektari.

Kujava maa-alal, Noteci basseini ülemises osas torkab silma oma erilise kuju poolest põhjast lõunasse valguv järvede grupp. Väikseid, kuid sügavaid järvi leidub ka Karpaatides.

Suure pindala Poolast haaravad oma alla sood. Eriti palju on neid Poola Madaliku lõunaosas, peamiselt madaliku nõgudes.

Suur põhjapoolne osa Poolast, mis asub Poola lausmaal, on kaetud kamarleetmullaga, mille vahel asuvad üksikute laikudena sooluha tüüpi mustamulla alad, millised on võrdlemisi viljakad. Pindalalt kõige rohkem on neid alasid Kujava piirkonnas.

Poola lõunaosas on mullastik mitmekesisem. Kõige viljakam pinnas on Sileesia madalikul Väike-Poola kaguosas, Kesk-Visla orus ja eriti Lublini kõrgustiku lõunaosas, kus ladestub isegi päris mustmuld.

Ligi 22,5% Poola pindalast on kaetud metsaga. Eriti laialdased metsamassiivid, kohalikus väljenduses puszczad, asuvad kirdes Bialystoki ja Masuuria järvede piirkonnas, samuti Karpaatide ja Sudeetide nõlvadel ning Kielce-Sandomierz'i mägedes. Peab ainult märkima, et Poola metsarikkusi hävitati röövellikult, eriti Saksa okupatsiooni ajal, ning maa tarbepuidu tagavarad on seetõttu väga piiratud.

Metsaalade vähenemine mõjus väga halvasti Poola jõgede režiimile — suurenes niihästi jõgede kevadiste kõrgvete kui ka suurte kuivumiste jõud ning kiirus. Poola Rahvavabariigis toimub käesoleval ajal suurelatuslik metsaistutustöö, eriti maa keskosa metsavaestes rajoonides ja Lublini kõrgustikul.

TAHTSAMAIÐ MOMENTE POOLA RAHVA JA RIIGI AJALOOST.

Poola rahvas on üks põliseid Euroopa rahvaid. Lääneslaavlaste hulka kuuluvad poola hõimud on juba ammu-
sest ajast asustanud laialdasi maa-alasid Visla, Odra ja Warta basseinides. Poola hõimude naabriteks olid idas idaslaavlastel, lõunas tšehhi ja moraavi hõimud ning kirdes leedu hõimud. Läänes asustasid laiu maa-alasid Odra ja Elbe vahel poolakate sugulased slaavi pomorze-polaabi hõimud.

Poola riigi kujunemine algas juba üle 1000 aasta tagasi ning X sajandi teisel poolel ta ühendas peaaegu kõiki poola hõimusi. Saksa vallutajatele vastupanu organiseerimise vajadus oli Poola formeerumist kiirendavaks asjaoluks, sakslased olid juba X sajandiks alistanud suure osa pomorze-polaabi slaavlastest ning muutusid vahetult ähvardavaks Poolale.

Sakslaste surve tugevnes eriti XIII sajandil, kui Visla suudmes ja Ida-Preisi maa-alal kinnitus Teutooni ordu. Ule 150 aasta kestis Poola raske võitlus Teutooni ordu vastu, milles viimasele osutasid tõhusat abi tolleaegsed Saksa riigid. Võitluse sakslastega muutis keeruliseks asjaolu, et Poola sel ajal oli feodaalselt killustatud.

Selle võitluse lõpetamiseks aitas tunduvalt kaasa Poola ühinemine oma naabri Leeduga, kes samuti pidi end kaitsma saksa röövvalutajate vastu. Esimene Poola-Leedu liit tekkis 1386. a. personaalunioonina selleaegse Poola kuninganna Jadwiga abiellumise tulemusena Leedu suurvürsti Jagailoga.¹

Leedu, olles laiendanud oma valdusi läänepoolsete Vene maa-alade endaga ühendamise arvel, oli sel ajal üks suurimaid Euroopa riike. Poola ja Leedu ühendamise suurendas nende vastupanuvõimet saksa röövvalutajaile. 1410. a. saavutasid Poola ja Leedu ühendatud väed, millede koosseisus olid ka Vene polgud ja tšehhi abisalk, Ida-Preisimaal, Grünwaldi küla juures toimunud lahingus võidu ning purustasid Teutooni ordu väed. Otsustavat osa selles lahingus etendasid kaks vene Smolenski polku.

Nii, tänu venelaste ja leedulaste abile, peatas Poola sakslaste pealetungi ning peagi saavutas uuesti väljapääsu Balti merele.

Poola feodaalid aga, selle asemel, et jätkata võitlust sakslastega, suunasid oma pilgud itta, selleks, et vallutada oma liitlaste — leedulaste ja venelaste maid.

Kasutades ära Leedu nõrgenemist peale laastavat Vene-Liivi sõda 1558. a. kuni 1582. a. poola aadel taotles Leedu veelgi tihedamat ühendamist Poolaga, moodustades Lublini Uniooni, millele kirjutasid alla poola ja leedu aadli esindajad Lublinis 1569. aastal. Lublini Uniooni alusel Poola sai omale idas suured leedulaste, valgevenelaste ja ukrainlastega asustatud maa-alad. Edaspidi ta sõjakäikude tulemusena nihutas oma piiri veelgi edasi itta. XVII sajandi alguses oli Poola üks suurimaid Euroopa riike.

Kuid vallutusretked itta nõrgestasid tähelepanu läänepiirile, kus selleks ajaks suurenes saksa vallutajate aktiivsus. Kasutades Poola jõudude eemalolekut, valla-

¹ Selle ajani valitsesid Poolat kuningad Piastide dünastiast.

tasid nad põlised Poola maad Odra jõe ääres ja Balti mere kaldal. XVII sajandil saksa feodaalid ühendasid oma valdustega suure osa Poola Pomorzest. XVIII sajandi keskel Preisimaa, kasvanud põliste poola maade vallutamise arvel, vallutas suure osa Sileesiast. Sileesia läks juba varem Poolalt Tšehhile ning kuulus hiljem koos Tšehhiga Austriale.

Seda uut sakslaste liikumist itta ei suutnud Poola enam tõkestada, kuna tema sisemine riiklik korraldus oli laostunud kogu Poola territooriumi ulatuses. Peamiseks poliitiliseks jõuks riigis oli aadel ehk šlahta, mis koosnes sel ajal väga paljudest seisustest. Šlahtal oli palju poliitilisi ja majanduslikke privileege. Riigipea — kuningas — valiti šlahta poolt ning tema võimu piiras tunduvalt seim, selleaegne parlament, mis oli šlahta tähtsaimaks valitavaks organiks. Poola kuningad oma võitluses šlahta isemeelsusega ei saanud toetuda linna-kodanlusele, kuna viimase tegevust kitsendasid tugevasti selle sama šlahta majanduslikud privileegid. Kõikidel neil põhjustel ei tekkinudki Poolas tugevat tsentraliseeritud võimu.

Pikapeale eraldus šlahtast suurfeodaalide-magnaatide kiht, kes rikastus vallutusretkede tulemusena itta, kus nad said võidetud Valgevene ja Ukraina maa-aladel laialdasi mõisu. Magnaadid muutusid Poolas valitsevaks poliitiliseks jõuks, kelledest sõltus tunduv osa ühendatud šlahtast. Poola magnaatide omakäsupüüdlikud huvid ja nende alaline võitlus võimu pärast — olid peamisteks põhjusteks, et maal ei lakanud segadused. Poolakate oma ütelse järgi „Poola püsis segadustel“. Šlahta ekspluateeris julmalt temast pärisorjuse-likult sõltuvat talurahvast. See oli põhjuseks sagedastele talupoegade ülestõusudele, millised toimusid peamiselt Kagu- ja Ida-Poolas, Ukraina ja Valgevene piirkondades, kus Poola šlahta rõhumine oli eriti raske. Talupoegade rõhumisele rajanenud šlahta valitsemise tulemuseks oli poliitiline kaos ning Poola langes XVIII sajandil saagiks oma tugevatele naabritele. Naaberriigid segasid üha rohkem Poola siseasjadesse ning XVIII sajandi lõpul kolme Poola jagamise (1772., 1793., ja 1795. a.) tulemusena šlahta-Poola lakkas olemast. Tema territooriumi jaotasid Austria, Preisi- ja Venemaa. Venemaa sai tagasi Valgevenemaa ja osa Ukrainat ning

samuti Leedu piirkonnad. Preisimaa ja Austria vallutasid peamised Poola maa-alad. Peale selle anastas Austria ka osa Ukraina maadest. Kõikide nende jagamiste algatajaks oli Preisimaa.

1809. a. võttis Napoleon Austrialt ja Preisimaalt tagasi osa põliseid Poola maa-alasid ja moodustas neist Varssavi suurihertsogiriigi, millesse kuulusid maa-alad Visla keskjooksul ja Warta alam- ning ülemjooksul. Nõudnud suurihertsogiriigi moodustamist, Napoleon kasutas seda kui oma toetusbaasi kallaletungiks Venemaale.

Uus riiklik moodustis oma väikese territooriumiga ei olnud eluvõimeline; sellesse kuulus ainult osa põlistest Poola aladest, mis ei omanud väljapääsu Balti merele, millest eraldas teda Preisimaa. Viini kongress, mis toimus 1815. a. peale Napoleoni kaotusi, kuulutas Varssavi suurihertsogiriigi kehtetuks. Tema lääneosa ehk Poznan läks Preisimaale, idaosa, s. o. Kesk-Poola rajoonid Venemaale. Seega Poola kui iseseisev riik ei eksisteerinud Viini kongressist kuni Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsioonini Venemaal. Põlised Poola maad sel ajavahemikul kuulusid Austriale, Preisimaale ja tsaari-Venemaale. Venemaale kuulus Kesk-Poola rajoon, s. o. Visla keskjooksu äärsed maad koos Varssavi ja Lodziga.¹ Preisimaale jäi Pomorze, s. o. Baltimere äärsed Poola maa-alad ning samuti lõuna pool asuvad Poznan ja Sileesia. Austria sai Cieszyni-Sileesia ja Ulem-Visla äärsed Poola maad Krakovi ümbruses, s. o. Krakovi rajooni, mida hiljem hakati nimetama Lääne-Galiitsiaks. Krakov ise ühes oma lähema ümbrusega moodustas algul erilise vabariigi, kuid 1846. a. ühendati ta Austriaga.

Poola rahva korduvad ülestõusud, mis toimusid XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandil, lõppesid õnnetult.

XIX sajandi lõpul, kui kapitalismi areng Poola maa-del läks juba küllalt kaugele, ühes poola rahva rahvusliku vabadusvõitlusega, teravnes ka poola tööliste ja töötava talurahva klassivõitlus oma kodanluse ja mõisnike vastu, kes oma klassi privileegide säilitamiseks leppisid kokku vallutajate-riikide võimudega. Kõige laiaulatuslikum oli revolutsiooniline liikumine endise

¹ Ehk nn. Poola riik.

Poola riigi territooriumil (kuulus sel ajal Venemaa koosseisu), kus poola töölisklass võitles koos vene proletaariadiga tsaari isevalitsuse vastu. Poola töölisklassi osavõtt esimesest Vene revolutsioonist 1905. a. oli küllaltki suure tähtsusega. UK(b)P ajaloos mainitakse punktide hulgas, kus toimusid suurimad revolutsioonilised väljaastumised, Varssavi ja Lodzi linna. „Eriti terava iseloomu omandas võitlus suures Poola tööstuskeskuses — Lodzi linnas. Lodzi töölised ehitasid linna tänavale kümneid barrikaade ja pidasid kolm päeva (22.—24. juunil 1905. a.) uulitsavõitlust tsaarisõjaväega. Relvastatud väljaastumine sulas siin ühte streigiga. Lenin pidas neid võitlusi tööliste esimeseks relvastatud väljaastumiseks Venemaal.“¹

Esimese Maailmasõja ajal oli Poola territoorium sõjategevuse areeniks ja sõdivate armeede lähimaks tagalaks. Seepärast Austria-Ungari, Saksamaa ja tsaari-Venemaa, mängides poola rahvaga, lubasid talle oma deklaratsioonides autonoomiat ja koguni iseseisvust. Tegelikult need lubadused olid pettus. Vastavalt sel ajal suurriikide vahel sõlmitud salajastele lepingutele oleks peale sõja lõppu toimunud uus Poola jagamine.

Iseseisva Poola moodustamise tingimused olid Venemaal toimunud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemuseks. Üheks esimestest Nõukogude valitsuse seadusandlikest aktidest on „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“, mis andis igale rahvusele õiguse otsustada oma riikliku olemuse küsimust ja vormi. Bresti konverentsil 1918. a. veebruaris avaldas Nõukogude delegatsioon, et Nõukogude valitsus tunnustab Poola iseseisvust tervenisti ja ilma igasuguste kitsendusteta. Suur Lenin kirjutas 1918. aasta augustis alla aktile, mis kuulutas kõik Poola jagamise lepingud kehtetuiks. Nii viisi Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mis vabastas Venemaa rahvad kapitalistlikust orjusest, tõi vabaduse ka poola rahvale.

Venemaal toimunud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul muutus revolutsiooniline liikumine ka Poolas laiaulatuslikuks, eriti endise Poola riigi territooriumil. Poola ja Leedu sotsiaaldemokraatide (P ja LSD) mõjul moodustati paljudes Poola linnades töö-

¹ UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 60.

liste saadikute nõukogud. Dombrova tööstusrajoonis moodustati isegi Punakaardi salgad.

Kuid poola tööliklassi jõud olid sel ajal killustatud ja natsionalistliku PSP (poola sotsialistide partei) juhtkonna äraandlik käitumine aitas poola reaktsioonil, kelle eesotsas oli Pilsudski, purustada nõukogud ja maha suruda revolutsiooniline liikumine.

Entente'i suurriikide toetusel haarasid Poolas võimu mõisnikud ja kodanlus.

Poola piire ei määratud kohe kindlaks. Versailles' rahukonverentsil määrati põhiliselt kindlaks Poola läänepiir. Versailles' „rahuloojad“ ei avaldanud suurt soovi anda tagasi Poolale kas või osagi sakslaste poolt vallutatud Poola põlistest maadest. Ainult Poznanis toimunud poola rahva ülestõusu tulemusena Versailles' konverents otsustas anda Poznani ja väikse osa Pomorzyst Poola koosseisu. Pääs Balti merele võimaldati Poolale Poola ehk Danzigi koridori kaudu, mille moodustas kitsas maa-ala lääne pool Visla alamjooksu. Kuid Visla suuet ennast, põlist Poola maad ning tema loomulikku pääsu Balti merele — talle ei antud. Siia moodustati eriline „riik“ — „Danzigi vabalinna“ (Gdansk). Lõuna pool, Sileesias, sai Poola pärast rahvahääletust ainult väikese osa Ulem-Sileesiast koos Katowice, Bytomi ja Królewska Huta (Chorzów) linnadega. Poolale läks ka osa Cieszyni-Sileesiast, mis seni kuulus Austrii-Ungarile.

Idapiiri Versailles' konverentsil kindlaks ei määratud, kuna Prantsusmaa, Inglismaa ja USA reaktsioonilised ringkonnad avalikult julgustasid Poola reaktsiooni püüdlusi Nõukogude maa-alade anastamiseks. Alles 8. detsembril 1919. aastal tegi liitlaste kõrgem Nõukogu otsuse Poola ajutise idapiiri kohta, milline pidi kulgema joonel: lääne pool Črodnot, Janowkat, Nemirowit, Brest-Litovskit ja Uscilugi, ida pool Hrubieszovi ja Przemyśli kuni Karpaatideni.¹

Kuid Poola valitsevad ringkonnad, innustatuna imperialistlike riikide, eriti Prantsusmaa, reaktsiooniliste ringkondade toetusest, ei võtnud vastu seda projekti. Nad taotlesid oma valduste laiendamist ida poole Nõukogude maa-alade vallutamise teel.

¹ Sellest piiriprojektist, milline kinnitati Spa konverentsil 1920. a. juulis, teatati Nõukogude valitsusele noodis, millele oli alla kirjutanud tolleaegne Inglise välisminister lord Curzon.

Juba 1919. aastal algasid poola vägede sissetungid Nõukogude territooriumile. 1920. aasta kevadel võtsid Poola reaktsoonäärid aktiivselt osa Entente'i kolmandast sõjaretkest Nõukogude Venemaa vastu ja organiseerisid pealetungi Ukraina pealinnale — Kiievile.

Poola reaktsiooni laiaulatuslikud anastamisplaanid purustati Punaarmee vastupealetungiga ning poola väed löödi tagasi peaaegu Varssavini. Siiski Poola valitsevad ringkonnad, kasutades noore Nõukogude riigi rasket olukorda ja Trotski ning Tuhhatševski reetlikkust, saavutasid 1921. aasta märtsis Riia rahukonverentsil selle, et Poola koosseisu arvati Valgevenemaa ja Ukraina lääneosad. Veidi varem, 1920. aastal, anastas Poola Leedult põlise Leedu maa — Vilniuse oblasti — ning hoidis seda Lääne-Euroopa suurriikide toetusel enda käes.

Uuestimoodustatud riigi pindala oli seetõttu 388,6 tuhat km² ning tal oli rohkesti looduslikke ressursse. Samuti sai ta arenenud tööstuse, eriti tekstiili-, söe-, metalli- ja suhkrutööstuse.

Sellele vaatamata oli Versailles'-järgne Poola majanduslikult üks mahajäänumaid Euroopa maid. Poolas oli tööstustoodangu maht 1936. aastal 1,5 korda väiksem kui Belgias ja 2 korda väiksem kui Rootsis, olgugi, et esimesel oli 4 ja teisel 6 korda väiksem rahvaarv kui Poolal. Põllumajandus, millega tegeles üle 60% Poola elanikkonnast, oli veelgi madalamal arenemisastmel.

Maa majandusliku arengu tugevamaiks pidurdajaiks olid Poola külas säilinud feodaal-pärisorjuslike suhete igandid. Käputäiele poola mõisnikele — kõigest umbes 30 000-le majandile, s. o. 0,9-protsendile kõigist maa- valdajaist, kuulus 1921. aasta loenduse andmeil 14,3 miljonit hektaari ehk 47,8% kogu maast. Samal ajal 3 miljonile kehvik- ja keskmik-majandile, s. o. 87,1% maapidajate üldarvust, kuulus kõigest 9,6 miljonit hektaari ehk 31,8% kogu maast. 1920. aastal talupoegadele lubatud maareformi kärbiti tublisti ning teostati vastavalt mõisnike ja kulakute huvidele. See muutis väga vähe põllumajanduslikke suhteid. 1939. aasta sündmuste eel Poola oli endiselt mõisnike suurmaavalduste ja suurearvulise kerjustalupoegkonna riik. Eriti suured mõisnike maavaldused olid Poola idaosades ehk „kreisides“, s. o. Lääne-Valgevenemaal ja Lääne-Ukrainas, kus enamuses olid vähese maaga ja maata talupojad. Külades

oli levinenud maa rentimine ja talupojad tegid mõisnikele teopäevi karja- ning heinamaade eest. Samuti ekspluateeris ka kodanlik-aadellik valitsus poola talupoegi, veeretades nende õlgadele maksude peamise raskuse. Talupoegade viletsus, kes aga moodustas rõhuva enamuse Poola elanikkonnast, tingis siseturu kitsuse, poola tööstuse konkurentsivõime välisturul oli aga tööliste julmast ekspluateerimisest hoolimata nõrk oma madala tehnilise taseme tõttu.

Samal ajal omas Versailles'-järgne Poola kõrget finantskapitali organiseeritust. Teise Maailmasõja eel tegutses Poolas 171 poola ja ligi 100 rahvusvahelist monopolistlikku koondist — kartelli, sündikaati ja trusti, mis hoidsid oma käes kõiki riigi majanduselu põhilisi niite. Kõige rohkem oli monopoliseeritud tööstus ja turustamine. Monopolistid hoidsid kunstlikult kõrgel nende poolt toodetavate tööstuskaupade ja äärmiselt madalal tasemel põllumajanduslike kaupade hindu. Nad said talupoegi ja töölisi riisudes tohutuid kasumeid. Pärisperemeheks nendes monopolistlikes koondistes oli tihti välismaa kapital. Suurimad välismaa pangad ja kontsernid kontrollisid peaaegu 50% kogu Poola tööstustoodangust. Mõnedes, peamiselt tähtsaimates tööstusharudes, oli see protsent veelgi suurem.

Ning lõpuks, Poolat lõhestasid teravad rahvuslikud vastuolud. Kõige ligikaudsemate andmete järgi oli Versailles'-järgses Poolas üle 40% mittepoolakaid. Põhimassi neist vähemusrahvustest moodustasid valgevenelased ja ukrainlased, kes elasid Poola idapoolses osas, s. o. Lääne-Valgevenemaal ja Lääne-Ukrainas. Nende suhtes teostati metsikut rahvuslikku, majanduslikku ja kultuurilist rõhumispoliitikat.

Pärast Esimest Maailmasõda moodustatud Poola riik oli kodanlik vabariik. Esimene Poola kodanlik-demokraatlik põhiseadus, mis kuulutati välja 1921. aastal ja ainult formaalselt andis kodanikele mõningaid „vabadusi“, kaotas peatselt oma kehtivuse. Juba 1926. aasta mais Poola reaktsioon, kelle eesotsas seisis Pilsudski, pettes poola rahvast lubadustega tervendada ehk „saneerida“ riiki, teostas riigipöörde reaktsioonilise režiimi kehtestamise eesmärgil, mis oli fašismi poola variandiks. Selle riigipöörde organiseerijaid toetas Inglišmaa. Selleks, et riigis näiliselt seadusepäraselt keh-

testada fašistlikku režiimi, sundis poola reaktsioon 1935. aastal poola rahvale vägivaldselt peale uue, oma vaimult fašistliku põhiseaduse. See põhiseadus kehtestas presidendi — poola reaktsiooni agendi ja poola mõisnike, kapitalistide ning militaristliku kildkonna tahte kuuleka täitja — erakordse võimu.

Vastavalt selle põhiseaduse 2. paragrahvile oli president vastutav „ainult jumala ja ajaloo ees“. Juba presidendi valimised viidi läbi nii, et poola reaktsioonil oli alati võimalus läbi viia talle sobivat ja sõnakuulelikku kandidaati.

Poola välispoliitikat kahe maailmasõja vahel suunasid suurel määral imperialistlikud suurriigid. Selle välispoliitika muutumatuks suunaks oli vaenulik suhtumine Nõukogude Liidusse. Seltsimees Stalini määratluse järgi, „oli aeg, millal Poola ja NSV Liidu vastastikustes suhetes olid domineerivad konfliktide ja vastuolude elemendid. See asjaolu andis hr. Churchilli taoliste riigitegelastele võimaluse mängida neil vastuoludel, võtta Poola pihku, teeseldes tema kaitsmist venelaste vastu, hirmutada Venemaad sõjatondiga tema ja Poola vahel ning säilitada oma käes vahekohtuniku positsiooni“.¹

Inglismaa ja Prantsusmaa parempoolsete, kõigiti fašistlikku Saksamaad Nõukogude Liidu kallale ässitada püüdvate ringide agressiivsetes plaanides mängis Poola kodanlus algataja osa, ohutades vaenu Nõukogude Liidu vastu. Sellest, kuidas tõeliselt suhtusid Poolasse need Churchilli taolised väärsõbrad, räägib ilmekalt see fakt, et Müncheni kokkuleppe sõlmimisele eelnenud kui ka veidi hiljem toimunud Inglise-Saksa salajaste läbirääkimiste mõtte järgi olid toleleagssed Inglise valitsejad valmis andma Poolat Hitlerile purukskiskumiseks.

Alates 1934. aastast viisid vihkamisest Nõukogude Liidu vastu pimestatud Poola lühinägelikud poliitikud ellu fašistlikule Saksamaale lähenemise joont.

Selline Poola reaktsioonilise valitsuse poliitika nõrgestas äärmuseni Poola rahvusvahelist olukorda ja vastupanu fašistlikule agressorile. 1. septembril 1939. aastal tungis fašistlik Saksamaa Poolale kallale ja likvideeris kahe nädalaga tema organiseeritud sõjalise vastupanu.

¹ Seltsimees J. V. Stalini intervjuu „Pravda“ kirjasaatjale hr. Churchilli kõne kohta; „Pravda“ 14. märtsil 1946. a.

Poola valitsejad, ära ootamata sõjategevuse lõppu, jätsid maha maa ning põgenesid välismaale.

„Poola juhtkonna täielikust pankroteerumisest tingituna lõppes sõda Saksamaa ja Poola vahel ruttu. Poolat, nagu teada, ei aidanud ei Inglismaa ega Prantsusmaa garantii. Tõepoolest ei ole kuni käesoleva ajani teada, mis „garantiid“ need niisugused olid.”¹

Niisugune kiire ja hävitav kodanliku Poola kaotus ei olnud loomulikult ainult fašistliku Saksamaa sõjatehnika üleoleku tulemus. See on seletatav samuti kodanliku Poola poliitilise ja majandusliku nõrkusega ning tema juhtivate ringkondade poliitika täieliku pankrotiga. Kõikide nende asjaolude tulemusena Poola riik lakkas olemast teistkordselt oma ajaloo kestel.

Poola territooriumil puhkenud sõda ohustas NSV Liidu julgeolekut. Peale selle ähvardas fašistlike armeede itталиikumine hitlerlaste orjaikkega ka valgevene ja ukraina rahvast Lääne-Valgevenemaal ja Lääne-Ukrainas. Neis tingimuses pidi Nõukogude valitsus võtma tarvitusele kiired abinõud. Ta andis Punaarmeele käsu ületada piir ja võtta oma kaitse alla Lääne-Valgevenemaa ja Lääne-Ukraina elanikkonna elu ja varandus. See Punaarmee sõjakäik päästis fašistlikust ikkest ka suure osa poola rahvast, kes oli evakueerunud itta.

POOLA RAHVA VÕITLUS FAŠISTLIKE OKUPANTIDE VASTU JA RAHVADEMOKRAATLIKU RIIGI KUJUNDAMINE.

Niimoodi viis „saneerimise“ leeri kuuluvate poola reaktsiooniliste ringkondade poliitika Poola katastroofini. Viis ja pool aastat oli poola rahvas saksa fašistide valitsuse all, kes kehtestasid Poola maa-aladel ennekuulmatult julma sõjalise okupatsioonirežiimi. Selleaegse Poola lääneosa koos Poznani, Lodzi ja Czeszochowa linnadega kuulutasid sakslased „põliseks saksa maaalaks“ ning Saksa riigi osaks. Ulejäanud Poola osast moodustati fašistlike ametnike poolt juhitud kindral-kubermang. Tegelikult seisnes see juhtimine Poola maade organiseeritud röövimises. Kõik sõjast ja selle tagajärge-

¹ V. M. Molotov. Nõukogude Liidu välispoliitikast. 1939, lk. 4.

dest terveksjäänud tööstusettevõtted anastati fašistide poolt. Poola maa-aladele asustati ligi pool miljonit saksa kolonisti, kes said poola talupoegadelt maa koos kõigi hoonete, elusa ja eluta inventariga ning isegi nende endiste omanikkudega, kes pidid töötama uute pere-meeste sulastena. Pealeselle saadeti Poola elanikke massiliselt Saksamaale tööle. Fašistlikud okupandid tahtsid hävitada poola kultuuri, selleks nad sulgesid kõik poola õppeasutused, hävitasid ja röövisid muuseumid, raamatukogud ning kunstigaleriid. Ning lõpuks fašistlikud röövlid organiseerisid massilises ulatuses poola rahva füüsilist hävitamist mehhaniseeritud „surma-vabrikutes“ Oświęcimis, Trembliekes, Majdanekis ja teistes kohtades.

Poola rahval algas raske võitlusperiood oma maa vabaduse ja iseseisvuse eest. Poola reaktsioon ei võtnud osa sellest vabadusvõitlusest. Veelgi enam, esinedes fašistlike okupantide käsilaseks püüdis ta kõigi võimalike vahenditega seda võitlust nõrgestada. Paljud Poola reaktsiooni esindajad läksid isegi avalikult fašistlike okupantide teenistusse. Suur osa Poola reaktsionääre põgenes välismaale.

1939. aasta lõpul moodustati Angers'i (anžer) linnas Prantsusmaal poola emigrantidest nn. Poola emigrantlik valitsus, kelle eesotsas asus kindral Sikorski.¹

USA, Inglismaa ja Prantsusmaa reaktsiooniliste ringkondade ässitusel ja nende maade valitsuste heakskiitmisel Poola emigrantlik „valitsus“ kuulutas sõja Nõukogude Liidule. Kuid 1941. aastal, peale fašistliku Saksamaa röövellikku kallaletungi Nõukogude Liidule, Poola emigrantlik „valitsus“, kes kartis kompromiteerida end saksa fašistidele avalikult kaasaaitamisega, oli sunnitud nõustuma Nõukogude valitsusega ühiseks sõjapidamiseks fašistliku Saksamaa vastu. Nõukogude valitsuse materiaalsel toetusel hakati NSV Liidu territooriumil formeerima poola väeosi.

Kuid edaspidi hakkasid emigrantlikus valitsuses üha suuremat osa etendama kõige jultunumad poola reaktsiooni esindajad, sellised nagu Razkevic, Sosnkovski, Kvapinski ja Mikolajczyk, kes suhtusid Nõukogude Liitu nagu varemgi äärmiselt vaenulikult. Nad ei tahtnud

¹ 1940. aastal see „valitsus“ sõitis Londoni.

üldse kinni pidada Nõukogude-Poola kokkuleppe tingimustest ning toetasid avalikult Saksa fašistlikke NSV Liidu vastaseid provokatsioone. Seepärast Nõukogude valitsus katkestas suhted Poola emigrantliku „valitsusega“. Suur osa kindral Andersi poola armeest, mis formeeriti NSV Liidus, keeldus koos Punaarmeeaga võitlemast sakslaste vastu, lahkus Nõukogude Liidust ja siirdus läbi Iraani Lähis-Itta momendil, kui käisid ägedad lahingud Stalingradi pärast.

Poola reaktsioon moodustas sõjalisi üksusi ka Poola okupeeritud territooriumil. Nende tuuma moodustasid endise poola regulaarmee reaktsiooniliste ohvitseride poolt organiseeritud relvastatud grupid. Nendest gruppidest moodustus kaks reaktsioonilist organisatsiooni — „Relvastatud Võitluse Liit“ ja „Poola Kaitsjate Staap“, milledest hiljem kujunes äärmuslaste armee. Äärmuslaste armee salgad olid reaktsioonilise emigrantliku „valitsuse“ peamisteks tugedeks. Viimase juhenditele vastavalt nad ei sõdinud fašistlike okupantide vastu, vaid aitasid neil isegi võidelda poola partisanidega. Äärmuslaste armee juhtkond töötas salaja koos gestapoga.

Hitlerliku okupatsiooni esimestel kuudel poola rahva rahvuslikul vabadusvõitlusel ei olnud ühist organisatsioonilist keskust ega vastavat poliitilist juhtimist.

Pöördepunktiks selles võitluses kujunes fašistliku Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule ja Nõukogude rahva Suure Isamaasõja algus hitlerlike okupantide vastu. Nõukogude rahva kangelasliku võitluse mõjul aktiveerus ka poola patriootide võitlus fašistlike okupantide vastu. Seda võitlust juhtis 1942. aasta alguses põrandaalustes tingimustes moodustatud Poola Töölispartei (PPR), kes oli Poola ja Leedu sotsiaaldemokraatide ning Poola Kommunistliku Partei parimate revolutsiooniliste traditsioonide jätkajaks ning kandjaks. PPR sidus rahvusliku vabadusvõitluse fašistlike okupantide vastu töörahva võitlusega võimu eest. Ta oli tihedas sõbralikus liidus NSV Liiduga, mõistes, et poola rahva rahvuslik ja sotsiaalne vabanemine on võimalik ainult Nõukogude Liidu võidu tulemusena hitlerliku Saksamaa üle.

Edasi aktiveeris tegevust vanast Poola sotsialistlikust parteist (PPS) eralduvad vasakpoolsed grupid.

Peale mõningat kahevahel-olekut need vasakpoolsed

grupid Poola Töölispartei algatusel asusid koos viimasega aktiivselt võitlema fašistlike okupantidega ja pooldasid koostööd NSV Liiduga.

Niiviisi juba oma tegevuse algusest peale taotles PPR töölisklassi jõudude ühendamist. See kindlustas töölisklassi juhtiva osa võitluses fašistlike okupantidega, aga hiljem ka võitluses reaktioonilise korra kukutamiseks ja rahvademokraatliku korra kehtestamiseks. PPR avaldas mõju ka talurahva parteile — Stronnictwo Ludowe-le. Selle partei vasakpoolne kõige radikaalsem tiib, mis alustas uuesti oma tegevust 1943. aastal, kujunes hiljem uue töötava talurahva huvisid väljendava Stronnictwo Ludowe tuumaks. Uus Stronnictwo Ludowe nagu ka uus PPS, toetas PPR poolt koostatud Poola rahvuslikku taastamisprogrammi.

Poola töölispartei organiseeris partisanisalku, mis hiljem ühendati Rahvakaardiväeks. Rahvakaardiväega ühinesid ka poola sotsialistliku partei vasakpoolsete gruppide poolt organiseeritud töölispataljonid ja teiste demokraatlike organisatsioonide poolt moodustatud salgad. Rahvakaardivägi, mis pärast formeeriti ümber Rahvaarmeeks (Armia Ludowa), oli kõige tähtsam ja aktiivsem sõjaline organisatsioon. Samal ajal avaldasid aktiivset tegevust Nõukogude Liidu territooriumil asuvad patrioodid, kus moodustati PPR algatusel Poola Patriootide Liit.

Nõukogude Valitsuse ja isiklikult seltsimees Stalini abil formeeris Poola Patriootide Liit NSV Liidu territooriumil poola väeosad, kes hakkasid peagi osa võtma fašistlike vägede vastu peetud lahinguoperatsioonidest.

Uusaasta ööl vastu 1944. aastat toimus sel ajal alles okupeeritud Varssavis poola demokraatlike organisatsioonide ja parteide esindajate koosolek, kus moodustati „Krajowa Rada Narodowa“ (Poola Rahvuslik Nõukogu), mis ühendas kõik poola demokraatlikud jõud võitluseks rahvusliku sõltumatuse eest ja töölisklassi võitluseks liidus töötava talurahvaga võimu haaramiseks.

1944. a. juulis, kui kängelaslik Nõukogude Armeed oli vabastanud Poola kaguosa, lõi Krajowa Rada Narodowa ajutise täidesaatva võimuorgani — Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee (PKNO).

22. juulil 1944. aastal andis PKNO manifesti „Poola rahvale“, mis sai uue sõltumatu ja demokraatliku Poola

ülesehitamise programmiks. Manifest tühistas 1935. aasta fašistliku põhiseaduse ja taastas 1921. aasta põhiseaduse põhiprintsiipide kehtivuse. Selles oli nähtud ka tähtsaid sotsiaalmajanduslikud ümberkorraldamised Poolas ja esmajärjekorras maareformi teostamine, mille kohta seadus võeti vastu 6. septembril 1944. aastal.

22. juuli, ajaloolise manifesti „Poola rahvale“ avaldamise päev, loetakse rahvademokraatliku Poola riigi sünnipäevaks ning seda tähistavad igal aastal maa töötajate hulgas kui „Poola taassünni püha“.

Manifestis väljendatud PKNO poliitilist programmi toetas kohe kogu Poola töörahvas. Tema nõudmisel Krajowa Rada Narodowa võttis 31. detsembril 1944. a. vastu otsuse PKNO ümberkujundamiseks Poola Vabariigi Ajutiseks Valitsuseks. See taassündinud Poola esimene valitsus formeeriti 1. jaanuaril 1945. aastal. Juba 7. jaanuaril 1945. a. Nõukogude Liit esimesena kõikidest riikidest tunnustas Poola Ajutist Valitsust.

12. jaanuaril 1945. aastal algas Nõukogude Armee võimsa pealetungiga Poola maade fašistlikust okupatsioonist vabastamise viimane etapp. Nõukogude Armee läände liikumise tulemusena kehtestati vabastatud Poola maa-aladel Poola Demokraatliku Valitsuse võim.

Londoni emigrantlik poola „valitsus“ tegi meeleehtlikke, kuid asjatuid katseid peatada Poola arengut rahvademokraatia teel. Vähimat poola rahva tõsist toetust omamata, moodustasid poola reaksionäärid terroristlikke jõuke, kes surmasid nurga tagant Poola demokraatlikke tegelasi ja terroriseerisid elanikkonda. Kõige jultunud USA ja Inglismaa luure teenistuses olevad reaksioonilised elemendid teostasid spionaaži ja organiseerisid diversiooniakte Nõukogude vägede tagalas.

Oma rahvavaenuliku tegevusega paljastas poola reaksioon enda lõplikult poola rahva silmis. Poola reaksioonile tulid appi inglise-ameerika imperialistid. Kui Krimmi konverentsil võeti vastu otsus Poola Ajutise Valitsuse moodustamise kohta rahvusliku ühtsuse alusel ning sinna ka poola emigrantide esindajate koopteerimise kohta, püüdsid USA ja Inglismaa parempoolsed ringid Poolas demokraatia arendamise eest „hoolitsemise“ sildi all, kasutada seda otsust sellise valitsuse moodustamiseks, kus enamus oleks kuulunud reaksioonilistele elementidele.

Need inglise-ameerika imperialistide jultunud katsed, peale sundida poola rahvale reaktsioonilist valitsust, paljastati. NSV Liidu Valitsus oli otsustavalt nii-suguse reaktsioonilise valitsuse moodustamise vastu. Poola Rahvusliku Uhtsuse Valitsuse, mis kujundati 28. juunil 1945. a., põhituumaks oli Poola Ajutine Valitsus. Uude valitsusse läksid ka mõned emigrantide esindajad, kes andsid lubaduse igati toetada uue demokraatliku Poola ülesehitamist. Nende esindajate hulgas oli ka inglise-ameerika imperialismi salaagent Miko-lajczyk.

Mikolajczyk, tegutsedes inglise-ameerika imperialis-tide juhendite kohaselt, kasutas oma ametlikku seisun-dit võitluseks demokraatlike reformide läbiviimise vastu riigis. Tema poolt loodud partei „Polskie Stronnictwo Ludowe” (PSL) kes avaldas, et ta on talurahva partei, sai tegelikult niihästi küla kui ka linna mitmesuguste poola reaktsiooniliste ringkondade, kes olid tihedas sidemes fašistlike põrandaaluste ja välismaa reaktsioo-niga, huvide väljendajaks. Mikolajczyki ja tema poolt juhitud PSL-i põhisihiks oli demokraatlike reformide likvideerimine ja kapitalistliku süsteemi taastamine Poolas.

Tihedas kontaktis reaktsiooniliste-terroristlike põranda-alustega arendas Mikolajczyk ja tema partei kõige aktiivsemat tegevust valitsuse kõigi ürituste läbikukuta-miseks, mis taotlesid mõisnike ja kapitalistide ülem-võimu ja välismaise kapitali mõju likvideerimist.

Vihases klassivõitluses, vaatamata reaktsiooniliste jõu-dude ägedale vastutöötamisele, teostas poola rahva-demokraatlik valitsus rea tähtsaid reforme, mis muut-sid täiesti riigi poliitilis-majandusliku aluse. Tähtsaimad neist on maareform ning kesk- ja suurtööstuse, trans-pordi ja pankade natsionaliseerimine. Need üritused leidsid poola töörahva hulgas laialdast toetust, mille eredaks tõendiks olid 19. jaanuaril 1947. aastal toimu-nud uue Poola parlamendi valimised. Põhiliseks poliiti-liseks jõuks valimiseelses kampaanias oli demokraatlike parteide blokk: Poola Töölispartei (PPR), Poola Sotsia-listlik Partei (PPS), Talurahva Partei ehk Stronnictwo Ludowe (SL), Demokraatlik Partei ehk Stronnictwo Demokratyczne (SD), riigi läänepoolsetes osades aga ka poolkatoliiklik partei Stronnictwo Pracy. Blokki kuulu-

sid ka poola ametiühingute ühendused. Üle 80 protsendi kõikide valijate häältest anti demokraatliku bloki kandidaatide poolt. Poola rahvas näitas otsustavalt, et ta pooldab uue, demokraatliku Poola ülesehitamist.

Inglise-ameerika imperialistid püüdsid uuesti segada Poola siseasjadesse valimiskampaania ajal ja toetada poola reaktsiooni. Inglismaa ja USA valitsused nõudsid valimiste ajal erilist eelistatud olukorda Mikolajczyki parteile. USA riigisekretär Birns esines 6. septembril 1946. a. Stuttgart'i raadios kõnega ning ähvardas Poola läänepiiri ümbermääramisega. Selle avaldusega ühines ka Inglismaa valitsus.

Nagu alati, nii ka seekord Nõukogude Liit toetas Poolat. Vastuseks inglise-ameerika reaktsionääridele oli V. M. Molotovi avaldus Poola läänepiiri kõikumatuses kohta.

Mikolajczyk, olles poola rahva silmis jäänud lõplikult pankrotti ja kartes oma kuritegeliku teotsemise edasist paljastamist inglise-ameerika imperialismi agendina, põgenes maalt oma peremeeste kaasabil.

Nii häbiväärselt lõppes ühe poola rahva õelaima vaenlase ja ameerika ning inglise monopolistide ustava teenri poliitiline tegevus Poolas.

Niiviisi toimus uue, demokraatliku Poola ülesehitamine vihase klassivõitluse tingimuses. Vastavalt uue rahvademokraatliku valitsuse edusammudele osutab poola sisemine reaktsioon inglise-ameerika reaktsiooni igakülgsel toetusel üha vihasemalt vastupanu uue režiimi kindlustumisele ning püüab maad tagasi pöörata kapitalistide ja mõisnike valitsemise teele. Eriti teravnes klassivõitlus 1948. aastal, millal ilmnis, et osal PPR juhtkonnast ja liikmetel oli oportunistlik-natsionalistlik kallak, mille kultiveerijaks oli grupp, eesotsas endise PPR Keskkomitee peasekretär Gomulkaga (Weslaw). Alahinnates kulaku ekspluataatorlikku olemust, Gomulka püüdis kinni mätsida külas toimuvat klassivõitlust kapitalistlike elementide vastu ning jutlustas kulaku sotsialismi sissekasvamise „teooriast“ ja klassivõitluse vaibumisest. Ta alahindas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni osatähtsust ja UK(b)P juhtivat osa töölispartei hulgas, väljendas marksismi-leninismile vasturääkivaid vääraid seisukohti mingisugusest isetüüpi parteist, mis oleks nagu omane rahvademokraatlikule

perioodile, samuti mingisugusest erilisest „oma“ teest sotsialismi ülesehitamiseks Poolas jne. PPR mõistis otsustavalt hukka selle kallaku kui kõrvalekaldumise marksismist-leninismist. 1948. aasta septembris tagandati Gomulka PPR Keskkomitee peasekretäri kohalt. Selleks ajaks purustati kontrrevolutsiooniline grupp ka teises töölisparteis — PPS-is, milles viidi läbi suur töö temaridade puhastamiseks parempoolsetest oportunistlikest ja reformistlikest elementidest.

„Taotledes organisatsioonilist ühtsust, mõlemad töölisparteid tegid määratu suure töö oma liikmete ideoloogilise taseme ja töötajate poliitilise teadlikkuse tõstmisel. See töö süvenes ja arenes eriti võitluses parempoolsete oportunistlike ja reformistlike tendentside ja vigadega PPS-is ja võitluses parempoolse natsionalistliku kallaku mõjutustega, millised esinesid osa PPR-i juhtkonna juures. Võitluses marksistlik-leninliku ideoloogia eest ja võitluses parteiridade puhtuse eest võõrastest ja juhuslikest elementidest küpses mõlema partei ühinemine...“¹

Selline ühinemine marksismi-leninismi ideoloogilisel alusel toimus 1948. a. detsembris PPR-i ja PPS-i ühinemiskongressil, kus moodustati Poola Uhendatud Töölispartei (PORP). PORP Keskkomitee esimeheks valiti Boleslaw Bierut.

RAHVASTIK.

14. veebruaril 1946. aastal toimunud rahvaloenduse järgi oli Poolas 23,9 miljonit inimest, sealhulgas territooriumil, mis kuulus tema koosseisu kuni Teise Maailmasõjani, ligi 18,8 miljonit ning uutel Lääne maadel üle 5 miljoni inimese.² Enne sõda vanadel maa-aladel oli ligi 24 miljonit elanikku. Sõja ajal elanike arv järelikult vähenes tugevasti. Elanike vähenemine toimus peamiselt määratu suure elanike massi, keda saksa okupandid vintutasid kontsentratsiooni- ja sunnitöölaagrites, hukkamise või näljasurma tagajärjel.

Uldse hukkus Poolas sõja ja fašistliku okupatsiooni ajal üle 6 miljoni inimese, nendest sõjategevuse tulemusena kõigest 0,6 miljonit inimest.

¹ B. Bierut, Poola Uhendatud Töölispartei ideoloogilistest alustest. Vt. „Rahva Hää!“ 22. dets. 1948. a.

² 1949. a. oli Poola elanikkond 24,2 miljonit inimest.

Poola valitsus võttis tarvitusele kõik abinõud poolakate tagasipöördumiseks teistest maadest. Nii näiteks saabus Poola ja NSV Liidu kokkuleppe alusel Nõukogude Liidust üksnes perioodil 1944. aastast 1948. aastani üle 1,5 miljoni poolaka, sealhulgas üle 600 tuhande peale 1946. aasta rahvaloendust.¹

Teistest maadest tuli tagasi samas ajavahemikus üle 1,2 miljoni inimese, kelledest suure osa moodustasid omal ajal vägivaldselt Saksamaale viidud inimesed.

Tublisti on muutunud elanikkonna rahvuslik koosseis. Enne sõda Poola oli paljurahvuslik riik, kusjuures poolakaid oli alla 60 protsendi elanike üldarvust. 1946. a. rahvaloenduse järgi oli poolakaid 20,5 miljonit või üle 85% elanike üldarvust. Muudest rahvustest suurima grupi moodustasid sakslased — üle 2,2 miljoni inimese, kes hiljem asusid ümber Saksamaale. Niiviisi on kaas- aegne Poola rahvuslikus mõttes täiesti ühtne riik.

Keskmine tihedus 1946. a. rahvaloenduse andmeil oli 77 inimest 1 ruutkilomeetril. Tihedamini olid asustatud vanad oblastid, kus keskmine tihedus oli 89 inimest 1 ruutkilomeetril, üksikutes maakondades aga isegi rohkem (Krakovis 134). Samal ajal elab läänepoolsetel maa-aladel keskmiselt kõigest 48 inimest ruutkilomeetril. Eriti nõrgalt asustatud oli Olsztyni vojevoodkond — kõigest 19 inimest ruutkilomeetril. Kuna Poola rahvademokraatlik valitsus võttis tarvitusele energilisi abinõusid läänepoolsete maa-alade asustamiseks ja valdamiseks, suunates sinna teistest riikidest tagasipöörduvaid poolakaid, on olukord selle nelja aasta jooksul, mis rahvaloendusest möödunud, põhjalikult muutunud. Pealeselle teostatakse ümberasustamist vanadest tihedamini asustatud Poola rajoonidest.

Sel moel toimusid kõige suuremad arvulised kui ka koosseisulised muudatused läänepoolsete ehk tagastatud maa-alade elanikkonnas. Kauakestva saksa okupatsiooni ja poolakate vägivaldse väljasaatmise tulemusena Teise Maailmasõja eel saavutasid sakslased nendes põlistes poola rajoonides arvulise ülekaalu. Kuid täielikult poolakaid välja suruda või saksastada fašistlikul Saksamaal ei õnnestunud.

¹ Teisest küljest tuli selle kokkuleppe tulemusena Poolast Nõukogude Liitu ajavahemikul 1945.—1946. aastani 518,2 tuhat ukrainlast ja valgevenelast.

Rahvaloenduse momendil, 1946. aasta 14. veebruaril oli lääne maa-alade territooriumil registreeritud üle 1 miljoni poolaka — nende rajoonide põliselaniku, kellest suur osa asusid Sileesias.

Umberasumise tulemusena kasvas läänerrajoonides kiiresti poolakate arv. Rahvaloenduse momendil neid oli juba 2,8 miljonit, aga 1. VI 1947. aastal ligi 5 miljonit inimest, nende maade elanike 5,2 miljonist inimeste üldarvust.

Poola linnades oli 1946. aasta rahvaloenduse andmeil ligi 7,2 miljonit inimest ehk 31% elanike üldarvust.¹ Ulekaalus on väiksed ja keskmised linnad.

Maa suurim linn ja pealinn — Varssavi (üle 640 tuh. elaniku) — asub Kesk-Poolas Visla jõe mõlemal kaldal 9 raudteeliini ristumiskohal. Teised suuremad linnad on Lodz — üle 600 tuh., Krakov — 307 tuhat, Poznan — 305 tuhat ja Wroclaw 302 tuhat elanikku.²

Peaaegu kõik Poola linnad on tugevasti purustatud; eriti kannatas Varssavi, mis muudeti hitlerlaste poolt rusuhunnikuks. Suuremal määral on purustatud vasakpoolse kalda kvartaalid, Varssavi peamised osad, sealhulgas nõndanimetatud „Stare miasto“ — linna muistne osa.

Pealinna taastamine on muutunud kogu poola rahva ürituseks; määratu suurt abi selleks osutab Nõukogude Liit. Varssavi mitte ainult ei taastata, vaid ka rekonstrueeritakse. Muutub rea laiade linna praegu lõikavate magistraaltänavate, sealhulgas Lääne-Ida magistraali plaanimine. Varssavis on alustatud esimese Poola allmaaraudtee ehitamist. Taastatakse ka Varssavi kui peamiselt masinaehituse, elektrotehnika ja õmblustööstuse keskus. Varssavi on samuti suurimaks Poola teaduse ja kunstikeskuseks.

Maa sotsiaal-ökonomilise ümberkujundamise ja industrialiseerimise tulemusena muutus tunduvalt ka Poola klassiline struktuur ja elanikkonna elukutseline koosseis.

1938. aastal elatas ennast põllumajandusest saadavatest sissetulekutest 64,5% elanikkonnast; palgatööst peale põllumajandusliku palgatöö — 18,2%; rendist ja pensio-

¹ Rocznik statystyczny 1949. a.

² 1949. a. andmete järgi.

nist — 2,2%. Linnakapitalistid, käsitöölised ja vabakutselised isikud moodustasid võrdlemisi suure osa — 13% elanike üldarvust. Peale selle vastavalt Poola statistika ametlikele, ilmselt vähendatud andmeile oli samal, 1938. aastal 2,1% elanikest töötajad. 1949. aastal elatus põllumajandusest saadavaist sissetulekutest ainult 51,6% elanikest, aga palgatööst peale põllumajanduse — 35,9%, pensionidest — 2,9%, linna kapitalistlikud elemendid, käsitöölised ja vabakutselised moodustasid ainult 9,3% elanikest. Töötajad aga polnud üldse.

Seega on kaasaegse Poola põhiklassideks tööliklass ja töötav talurahvas.

Tööliklass, olles tihedas liidus töötava talurahvaga, on kaasaegse Poola riigi juhtivaks jõuks. Ühenduses maal toimunud poliitilise ja majandusliku struktuuri muutusega, on muutunud ka tööliklass ise. Muutus kõigepealt tema suhtumine töösse ja tootmisesse. Uue, sotsialismi aluseid rajava demokraatliku Poola ülesehitamine toimub kogu maa tööliklassi haaranud võimsa sotsialistliku võistluse arendamise tingimusi. Sotsialistliku võistluse algatajateks olid teadlikumad tööliste grupid kohe peale Poola vabastamist Nõukogude Armee poolt. Kuid massilise liikumisena algas see hiljem, peamiselt peale PPR KK septembripleenumi 1948. a., kus purustati Gomulka parempoolne natsionalistlik grupp, mis oli suureks takistuseks nõukogude rahva rikkalike kogemuste kasutamiseks sotsialistliku võistluse alal.

Väga suure tähtsusega oli samuti Poola Ühendatud Töölispartei esimese kongressi üleskutse Poola töölikonnale, 1948. a. detsembris, kolme aasta plaani enne-tähtaegseks täitmiseks.

Uhes tööstuse tähtsaimas harus — metallurgias — võitis 1949. a. juulis sotsialistlikust võistlusest osa 87,5% tööliste üldarvust, 1948. a. mais aga ainult 33%. Nimelt just sotsialistliku võistluse arenemise tulemusena, mis muutus täiesti massiliseks, täideti kolme aasta plaan kahe aasta ja kümne kuuga, s. o. kaks kuud enne tähtaega.

Juhtiv osa sotsialistliku võistluse organiseerimisel kuulub Poola Ühendatud Töölispartele, kes kutsus üles kogu maa töölikonda NSV Liidu sotsialismi ülesehitamise rikkalike kogemuste loovale kasutamisele. See uus suhtumine töösse ei avaldu mitte üksi tööstustööliste, vaid ka transporditööliste, riiklike põllumajanduslike

ettevõtete töötajate ja isegi intelligentsi hulgas, mis on rahvademokraatlikus Poolas loodava uue kultuuri eredaks väljenduseks.

Suurt tähelepanu omistatakse ka rahvaharidusele. Veel sõjaeelsetel ajajärgul oli suur osa maa elanikest kas täiesti või poolkirjaoskamatu, ning õpilaste arv kesk- ja kõrgemates koolides oli äärmiselt väike, kuna neisse said astuda ainult rikaste vanemate lapsed.

Rahvademokraatlikus Poolas on aga õppimine kõikides riigikoolides tasuta. 1949. aastal võttis seim vastu otsuse kirjaoskamatus üldiseks likvideerimiseks. Peale selle organiseeriti üle maa eriline koolivõrk täiskasvanute jaoks.

Mitte arvestades erikoole, oli 1949/50. õppeaastal algkoolides ligi 3,4 miljonit õpilast. Keskkoolides õppis samal õppeaastal iga 1000 elaniku kohta 11 inimest 6 vastu 1937/38. õppeaastal. 1955. aasta lõpuks teostatakse Poolas täielikult seitsmeaastane koolikohustus.

1949/50. õppeaastal oli Poolas 81 kõrgemat õppeasutust, millede õppis ligi 110,7 tuhat üliõpilast, 32 kõrgema õppeasutuse vastu 49,5 tuhande üliõpilasega 1937/38. õppeaastal.

Muutus ka üliõpilaste sotsiaalne koosseis. 1949/50. õppeaastal kogu vastuvõetud üliõpilaste koosseisust moodustasid üle 58% tööliste ja talupoegade lapsed.

Kuue aasta plaani edukaks täitmiseks on tarvis rakendada tootmistööle suurel hulgal oskustöölisi, samuti ka mitmesuguseid kesk- ja kõrgema haridusega spetsialiste. Kuusaastaku lõpuks kasvab tööliste ja teenistujate arv, kes tegelevad tööstusega, üle 1 miljoni, kusjuures 790 tuhat neist on oskustöölised; keskmise ja kõrgema tehnilise haridusega eriteadlaste arv suureneb kolm korda. Seetõttu kasvab kuusaastaku jooksul tunduvalt ka madalamate ja keskmiste erikoolide arv.

Suured ülesanded püstitab kuue aasta plaan ka kõrgematele õppeasutustele, millised peavad ette valmistama 54 tuhat mitmesuguse erialaga inseneri, 8 tuhat eriteadlast kõrgema põllumajandusliku haridusega ning üle 20 tuhande majandusteadlase ja finantsisti.

Kodanlikus Poolas teenis teadus ja kultuur kapitaliste ja mõisnikke. Sõjaeelse Poola teadusemaailmas olid enamuses reaktsioonilised elemendid, kes levitasid ebateaduslikke idealistlikke ja reaktsioonilisi teooriaid.

Kaasaegses Poolas muutub see olukord täiesti. Käesoleval ajal kasvab töölisklassi ja töötava talurahva hulgast uue, rahvaliku intelligentsi kaader. Uha aktiivsemalt töötavad koos selle uue rahvaliku intelligentsi ja kogu maa töörahvaga vana intelligentsi ausam ja eesrindlikum osa. Uha rohkem tunnustust ja populaarsust võidavad poola teadlaste hulgas eesrindliku Nõukogude teaduse edusammud.

RIIKLIK KORRALDUS.

Kõrgeimaks riigivõimu organiks rahvuslikus Poolas ajavahemikul 1944. kuni 1947. a. jaanuarini oli Krajowa Rada Narodowa, milline moodustati demokraatlike parteide, eeskätt PPR-i, revolutsioonilise initsiatiivi tulemusena. Krajowa Rada Narodowa teostas endise põhiseaduse piirides ~~rea~~ väga tähtsaid seadusandlikke akte: maareform, tööstuse natsionaliseerimine, rahvanõukogude moodustamine. 1947. a. jaanuaris valitud seadusandlik seim (parlament) võttis sama aasta 19. veebruaril vastu Konstitutsioonilise seaduse Poola Vabariigi kõrgemate riigivõimuorganite struktuuri ja pädevuse kohta. See konstitutsiooniline seadus, mida nimetati „väikeseks põhiseaduseks“, kehtib kuni Seadusandliku Seimi poolt Poola Vabariigi põhiseaduse vastuvõtmiseni.

Vastavalt „Väikesele Põhiseadusele“ on kaasaegse Poola kõrgeimaks riigivõimu organiks Seadusandlik Seim, mis koosneb ühest kojast 444 saadikuga, kes on valitud üldise, ühetaolise, otsese ja salajase valimise teel viieks aastaks.

Vastavalt Krajowa Rada Narodowa poolt 22. septembril 1946. a. vastu võetud valimismäärustikule on seimi valimistest õigus osa võtta kõikidel Poola Vabariigi kodanikel, kes on saanud kahekümne ühe aastaseks. Seimi kompetentsi kuulub kõigepealt Poola Vabariigi põhiseaduse vastuvõtmine, seaduste väljaandmine ja lõpuks valitsuse tegevuse kontrollimine. Tavaliselt on seimil kaks istungjärku: kevadine ja sügisene. Seim valib enda hulgast marssali (esimehe) ja tema asetäitjad — viitsemarssalid.

Selle sama „Väikese Põhiseaduse“ järgi täidab riigipea ülesandeid president, kelle valib seim absoluutse

häälteenamusega seitsmeks aastaks, kusjuures valimisest peab osa võtma vähemalt $\frac{2}{3}$ seimi saadikuist. Esimeseks Poola Vabariigi presidendiks valiti Boleslaw Bierut, kes on sellel kohal ka käesoleval ajal.

President määrab ametisse ja vabastab ametist Ministrite Nõukogu esimehe ja viimase ettepanekul ministrid, kirjutab alla seadustele ja nende täitmiseks vajalikele määrustele ning korraldustele, esindab riiki välisriikidega läbikäimisel, sõlmib rahvusvahelisi lepinguid, informeerides neist seimi, tähtsamatel juhtumitel sõlmib neid aga ainult seimi nõusolekul. Lõpuks kuulub presidendile armuandmise ja karistuse kergendamise õigus. Ka autasustamist ordenite ja aumärkidega teostab president.

Väga tähtsat kohta Poola Vabariigi kõrgemate riigivõimu organite süsteemis omab Riiginõukogu, millesse kuuluvad: president, seimi marssal ja selle asetäitjad ning Kõrgema Kontrollpalati esimees, sõja ajal aga vabariigi relvastatud jõudude ülemjuhataja.

Riiginõukogu on organiks, kellele kuulub kõrgeim võim majandus- ja rahandusalaliste asjade kontrollimisel, aga samuti ka kohalike riigivõimu organite kõrgeim kontroll.

Poola Vabariigi Valitsus ehk Ministrite Nõukogu koosneb vabariigi presidendi poolt määratud esimehest, selle asetäitjatest ja ministritest, kes määratakse ja vabastatakse vastavalt Ministrite Nõukogu esimehe ettepanekutele.

Eriti tähtsate asjade arutamine toimub „Ministrite Kabineti“ ehk „Kabineti Nõukogu“ koosolekul, mille koosseisu moodustab sama Ministrite Nõukogu, kuid presidendi eesistumisel. Ministrite Nõukogu juures on Kultuuriasjade Komitee, Sotsiaalasjade Komitee ja lõpuks Ministrite Nõukogu Majanduslik Nõukogu, mis töötab tihedas kontaktis Majandusliku Plaanimise Riikliku Komisjoniga.

Väga tähtsaks Poola Vabariigi kõrgemaks organiks on ka Kõrgem Kontrollpalat, mille tähtsaimaks ülesandeks vastavalt 1949. a. märtsis seimi poolt vastuvõetud seadusele on — sotsialistliku omandi kaitse. Kõrgem Kontrollpalat kontrollib kõigi riigivõimu organite, asutuste ja ettevõtete rahalist ja rahvamajanduslikku tegevust. Kõrgema Kontrollpalati esimees määratakse seimi poolt.

Vastavalt 22. märtsil 1950. a. seimi poolt vastuvõetud seadusele on kohalikeks riigivõimu organiteks vojevoodkonna, maakonna, linna ja valla rahvanõukogud (rada narodova'd). Rahvanõukogude täidesaatevateks organiteks on nende presiidiumid.

MAJANDUS.

Riigi majandus oli sõja ja fašistliku okupatsiooni tulemusena rängalt purustatud. Üldist majanduslikku kahju zlottides hinnatakse 88 miljardile, mis ületab peaaegu 5-kordselt Poola rahvusliku tulu väärtuse 1938. aastal. Välisriikidest kannatas kahtlematult Poola palju rohkem kui ükskõik milline teine riik Euroopas. Rahvavalitsuse esimeseks ja edasilükkamatuks ülesandeks oli purustatud majanduse taastamine. Poola presidendi B. Bieruti sõnade järgi kulunuks selleks, kui see oleks toimunud sõjaeelsetes tempos, 50 aastat. Tegelikult aga saavutati kõikidel tähtsamatel majandusaladel juba 1949. a. mitte üksi sõjaeelne toodangu tase, vaid isegi ületati see. Need edusammud tõendavad kaasaegse Poola rahvademokraatliku korra kahtlematut üleolekut ning on riigi sotsiaal-majandusliku aluse demokraatliku ümberkujundamise tulemuseks. Maareform likvideeris mõisnike maavalduse, sellega koos aga ka minevikus riigi majanduslikku arengut pidurdanud feodaal-pärisorjuslike suhete igandid. Suur- ja kesktööstuse, pankade ja transpordi ning sidevahendite natsionaliseerimine likvideeris riiki röövinud monopolistlike ühendite, endise ülemvõimu ja vabastas Poola välismaisest sõltuvusest.

Kaasaegses Poolas, nagu teisteski Euroopa rahvademokraatlikes maades, kes rajavad sotsialistliku majanduse aluseid, on kolm peamist ühiskondlik-majanduslikku formatsiooni: sotsialistlik, kapitalistlik ja väikekaubanduslik. Sotsialistlikku sektorisse kuuluvad riiklik ja kooperatiivne tööstus, riiklik raudtee-, auto-, vee- ja õhustransport, side, pangad, riiklik ja kooperatiivne kaubandus, metsamajandus, riiklik põllumajandus, riiklikud masina-traktorijaamad, kooperatiivsed masinalaenutuse punktid ja põllumajanduslikud tootmiskooperatiivid.

Kapitalistlikku tootmist esindavad mõni tuhat kaubandus- ja tööstusettevõtet, aga samuti ka kulaklikud

majapidamised; siia hulka tuleb arvata ka eratranspordi kontorid, sissetulekut andvad majad jne.

Väikekaubatootmist esineb eriti külas, kus suurem enamus talumajapidamisi on väikekaubanduslikud majandid. Siia kuuluvad ka kodukäsitöölised ja käsitöölised.

Poola rahvamajanduses on juhtivaks sektoriks sotsialistlik sektor. Otsustavas ülekaalus on see tööstuses, kus riiklikud ja kooperatiivsed ettevõtted andsid 1949. a. üle 95% kogu tööstustoodangust. Lõpuks, riigi käes on pangad ja peamine osa transpordist ning ta kontrollib väliskaubandust. Riigi ja kooperatiivide käes on ka sisemine hulgi- ja ligi 80% jaekaubandusest.

Põhimiste tootmisvahendite koondumine riigi kätte andis võimalused rahvamajanduse plaanimiseks. Esimeseks vastuvõetud majanduslikuks plaaniks Poolas oli majanduse taastamise kolme aasta plaan, mille teostamine toimus ajavahemikul 1947.—1949. aastani. Nagu nähtub seadusest, oli Poola majanduse peamiseks ülesandeks vastavalt taastamisplaanile, töötajate elutaseme tõstmine võrreldes sõjaeelse ajaga. See ülesanne täidetakse kõikide sõja poolt purustatud rahvamajandusharude taastamisega, vanade Poola ja tagastatud maa-alade ühendamise üheks majanduslikuks tervikuks, maa majandusliku struktuuri muutmisega uue majandusliku korra põhimõtete ellurakendamise teel ja poolakate täieliku repatrieerimisega.

✱ Poola rahva visa töö ja Nõukogude Liidu vennalik abi löid tingimused selle plaani täitmiseks kaks kuud enne tähtaega (1. novembriks 1949. a.). Erilist tähelepanu omistati kolme aasta plaanis tööstusele, mille üldtoodangu maksumus ületas 1949. a. sõjaeelse taseme 75%. Ühenduses sellega muutus ka põllumajanduse ja tööstustoodangu maksumuse vahekord: 1938. a. see oli 47:53, aga 1948. a. muutus 33:67. Samal ajal tootmisvahendite tootmise vahekord võrreldes tarbimisvahendite tootmisega, mis enne sõda oli 47:53, vastas 1949. a. suhtele 55:45. Kõik need näitajad on kahtlematult maa industrialiseerimise tunnustajad.

Kolme aasta plaani eduka täitmise tulemusena suurenenud tööstuskaupade ja põllumajandussaaduste tootmine parandas loomulikult töötajate materiaalset olukorda. Terve rea tähtsamate kaupade, toiduainete tarbi-

mine ühe elaniku kohta ületab tunduvalt sõjaeelse taseme. Nii näiteks ületas nisu tarbimine 1949. a. sõjaeelse taseme 29%, liha — 19%, muna — 50%, suhkru — 64% ja villase riide tarbimine 55%. Tunduvalt on suurenenud ka töötajate reaalpalk (1949. a. lõpuks 26%).

Kolme aasta plaani edukas täitmine lõi ka vajalikud eeldused uue, kuue aasta plaani elluviimiseks (1950.—1955. a.).

Kuue aasta plaani peamiseks majanduslikuks ja poliitiliseks ülesandeks on Poolas sotsialismi aluste ülesehitamine maa industrialiseerimise ja elektrifitseerimise ning põllumajanduse koopereerimise ja mehhaniseerimise teel. Vastavalt leninlikule-stalinlikule õpetusele sotsialistlikust industrialiseerimisest omistatakse kuue aasta plaanis suurimat tähelepanu rasketööstuse, tootmisvahendite tootmise arendamisele, mille erikaal tööstuse üldtoodangust moodustab 1955. a. 63,5%.

Kuusaastaku jooksul ehitatakse sajad uued tööstusettevõtted ja rekonstrueeritakse suur osa juba olemasolevatest. 1955. a. ületab tööstustoodangu üldmaht 2,5 korda 1949. a. taseme. 1955. aastal ühiskondliku sektori tööstusettevõtete osa moodustab kogu tööstustoodangust 99%. Seega ehitatakse kuusaastaku jooksul võimas sotsialistlik tööstus, mis kujuneb sotsialismi baasiks Poolas.

Tööstuse areng kindlustab ka põllumajandusliku tootmise reorganiseerimise, mille toodang 1955. a. suureneb 1949. a. tegelikult saadud toodanguga võrreldes rohkem kui 50%.

Kuue aasta plaan on ka üldpealetungi plaaniks kapitalistlikele elementidele põllumajanduslikus tootmises nende likvideerimise eesmärgil. Põhimised kapitalistlikud elemendid tõrjutakse välja ka kaubandusest.

Ennesõjaaegse Poola tööstuse peamine osa paiknes kahes rajoonis: Varssavi-Lodzis ja Ulem-Sileesias, kusjuures ülejäänud osad riigist olid mahajäänud ja nende majandust iseloomustas põllumajanduse ülekaal. Eriti mahajäänud olid idapoolsed Bialystoki ja Lublini rajoonid.

Isegi 1948. a. oli kolme vojevoodkonda Lodzi, Wroclawi ja Sileesia (Katowice), millede territoorium moodustab 20% kogu riigi pindalast, koondunud ligi 70%

tööstustöolistest, samal ajal kui Bialystoki, Lublini ja Olsztyni territooriumile, mis kokku moodustavad samuti 20% riigi üldpindalast, oli koondunud ainult 1,7% tööstustöolistest.

Kuue aasta plaaniga seatakse ülesandeks endiste mahajäänud rajoonide industrialiseerimise teel tagada tootlike jõudude ühtlasem paigutamine. Ligi 80% kõikidest uutest tööstusettevõtetest, milledele kulutatakse 70% uue tööstuse ehitamise kapitaalmahutustest ja kus hakkab töötama ligi $\frac{2}{3}$ uute ettevõtete töolistest, paiknevad väljaspool endiseid tööstusrajoone. Kujunevad uued suured Krakovi, Czeszowa ja Kujawa tööstuskeskused. Tunduvalt kasvab Varssavi tööstus ja Kielce linnaümbruse rajooni tööstus.

TOOSTUS.

Sõja ja fašistliku okupatsiooni tulemusena olid üle 65% Poola tööstusettevõttest kas purustatud või täiesti hävitatud — kogu tööstusliku tootmise baasist langes rivist välja $\frac{1}{3}$. Peale selle hävitati fašistide poolt või surid näljasurma suur osa kvalifitseeritud töolistest ja insener-tehnilisest intelligentsist. Sõja-aastatel kvalifitseeritud tööliste kaadrit juurde ei kasvanud. Tööstuse taastamine oli üks rahvademokraatliku Poola tähtsaimaid ülesandeid. Tingimused selleks taastamiseks olid teistsugused kui pärast esimest maailmasõda, teistsugused olid ka tulemused.

Juba 3. jaanuaril 1946. aastal avaldati Poolas seadus peamiste majandusharude ülemineku kohta riigi valdusse, millele vastavalt läksid tasuta riigi valdusesse endisele Saksa impeeriumile, Danzigi vabalinnale ja nende riikide kodanikele kuulunud tööstus-, transport- ja kaubandusettevõtted, välja arvatud poola rahvusest või mõnel muul põhjusel fašistide poolt jälitatud isikute ettevõtted. Tasuta võõrandati ka poola rahva äraandjate ettevõtted. Peale selle läksid riigi valdusesse, kuid teatava lunamaksu eest, eraomanike ettevõtted, milledes töötas ühes vahetuses üle 50 tööliste, üksikutel juhtumitel aga isegi väiksemad. Üldse, juba 1946. aastal andsid riiklikud ja kooperatiivsed ettevõtted 86% kogu tööstustoodangust. Sel viisil kuulusid riigile juba taasta-

misperioodi alguses kõik juhtimiseks vajalikud seisukohad tööstuses. Kolme aasta plaanis plaaniti tööstuse arendamiseks võrdlemisi suured summad.

Tööstuse kolme aasta plaan täideti ja ületati 9% võrra. 1949. a. ületas tööstustoodangu üldmaht sõjaeelse 75% võrra, tootmine aga iga elaniku kohta kasvas veelgi rohkem. Kolme aasta plaani kestel mitte ainult ei taastatud tööstuse tootmisbaas, vaid teostati ka selle osaline rekonstrueerimine. Mõningal määral muutus ka tööstuse struktuur: tunduvalt suurenes tootmisvahendite tootmise erikaal, eriti aga metallurgia, metallitöötlemise ja masinaehituse osatähtsus. Ning lõpuks, kolmaastaku jooksul rajati uusi tähtsaid tööstusliku tootmise harrusid.

Täielikult taastati läänepoolsete rajoonide tööstus ning loodi selle tihe side vanade alade tööstusega. Sel moel tehti juba kolmaastaku kestel väga palju maa industrialiseerimiseks.

Uksikute tööstusharude kasvu näitab järgnev tabel:

Tootmise liigid	Ühik	1938. a.	1946. a.	1949. a.
Elektrienergia tootmine	milj. kWh	3,8	5,7	8,3
Kivisöe kaevandamine	milj. tonnides	38,1	47,3	74,1
Terasesulatamine	tuh. tonnides	1441,0	1219,0	2304,0
Traktoreid toodeti	tk.	ei toodetud	ei toodetud	2513
Superfosfaati	tuh. tonnides	163,0	159,0	392,0
Värvaineid	tuh. tonnides	2,0	1,6	3,8
Tsementi	tuh. tonnides	1719,0	1399,0	2301,0
Puuvillast riiet	milj. m	287,6	206,6	397,6
Villast riiet	milj. m	37,7	24,4	49,0
Siidi	milj. m	28,0	6,6	43,7
Kunstiidi	milj. m	6,2	3,5	9,0
Vabriku jalatseid	milj. paarides	2,8	2,8	8,0
Paberit	tuh. tonnides	204,6	148,4	264,5
Suhkrut	tuh. tonnides	491,3	386,5	745,3

Kuue aasta plaanis on ette nähtud uus tööstustoodangu tõus.

Kivisöe toodang kasvab Poolas 1955. aastaks 100 milj. tonnini, elektrienergia tootmine — 19,3 miljardi kWh-ni, terasetootmine — 4,6 milj. tonnini, masinaehituse toodang suureneb riigis võrreldes 1949. aastaga rohkem kui 3,6 korda. Kogu tööstustoodangu maksumus on 1955. a. 4 korda kõrgem sõjaeelsest, aga kui arvestada see ühe elaniku peale, isegi 5 korda suurem.

Kuue aasta plaani täitmise tulemusena muutub Poola üldiselt üheks enamarenenud tööstusega maaks Euroopas.

Elektrienergia ja peamiste tööstuskaupade tootmine ühe elaniku kohta.

Nimetus	Mõõt- ühik	1937. a.	1949. a.	1955. a. (plaan)
Elektrienergia	kWh	114,0	343,0	715,0
Kivisüsi	t	1,0	3,0	3,7
Toorteras	kg	40,0	80,0	170,0
Tsement	t	0,04	0,08	0,18
Puuvillane riie	m	11,1	16,3	22,5
Paber	kg	5,8	10,9	21,0

Need edusammud maa industrialiseerimiseks on võimalikud eelkõige tänu Nõukogude Liidu suurele ja igakülgsele abile. Nõukogude Liit annab Poolale tööstus-seadmeid ja toormaterjali, osutab suurt abi tööstusettevõtete projekteerimisel, ehitamisel ja monteerimisel ning viib läbi tehnilisi konsultatsioone.

Poola tööstuse arengut soodustab ka asjalik koostöö teiste rahvademokraatiamaadega, eelkõige oma naabri Tšehhoslovakkia-ga. Poola ja Tšehhoslovakkia ehitavad koos Poola territooriumile mitmeid tööstusettevõtteid, sealhulgas hiigelsuurt elektriijaama Oswiecimi linna lähedale, milline hakkab andma elektrienergiat mõlemale maale.

Kütte-energia baas. Kütte-energia baasi aluseks on kivi- ja pruunsüsi. Poolas on eriti palju kivisütt, mille peamised tagavarad, mis pole palju väiksemad Ruhri tagavaradest, on koondunud Ulem-Sileesia basseini.

Kogu Euroopa territooriumil Ruhrist lääne poole kuni Dneprini idas, pole nii suurt söe kuhjumist ühte kohta kui Ulem-Sileesias. Bassein peaaegu tervenisti, välja arvatud selle Tšehhoslovakkia pinnal asuv väike lõuna-osa, kuulub Poolale.

Kõik kivisöe varud Poolas, kaasa arvatud kindlad, tõenäolised ja arvatavad, moodustavad 111,690 miljonit tonni, sealhulgas kindlad ja arvatavad tagavarad kuni 1200 m sügavuseni — 72 168 miljonit tonni. Koksistunud kivisöe tagavarasid Ulem- ja Alam-Sileesia basseinis arvatakse 6747-le miljonile tonnile.

1937. a. kaevandati praegusel Poola territooriumil kivisütt 66 milj. tonni, sealhulgas tolleaegsel Poola territooriumil — 38,1 milj. tonni. Sõja ja okupatsiooni ajal fašistlikud okupandid ekspluateerisid intensiivselt Ulem-Sileesia ja Walbrzychi basseini.

Saksa fašistid, taganedes Nõukogude vägede löökide all, purustasid ja hävitasid osa sisseseadmeid ning ujutasid üle mõned kaevandused. Seetõttu, aga esialgu ka kvalifitseeritud tööjõu puudumise tõttu langes peale sõda kivisöe kaevandamine tunduvalt. 1945. a. oli see kõigest 27,4 milj. tonni. Kolme aasta plaani täitmise ajal suurenes see uuesti, 1948. a. — 70,3 ja 1949. a. juba 74,1 miljoni tonnini.

Suure tähtsusega, eriti Poola läänerajoonidele on pruunsüsi, mille tagavarad moodustavad ligi 18 miljardit tonni.

Olgugi, et söe sisemine tarbimine suureneb, on Poolal, tänu tootmise kiiremale suurenemisele, söe eksportimise võimalusi. 1948. a. veeti välja 26,2 milj. tonni sütt, ning Poola oli söe suurimaks eksportijaks Euroopas.

Kõik teised kütteaine liigid, milliseid Poolas leidub, on teisejärgulise tähtsusega. Maa kaguserval, Karpaatide eelmägestikus, Jaslo ja Krosno linnade juures, on nafta leiukohti. Naftat sisaldavad lademed pole siin kuigi sügaval, kuid nad annavad naftat vähe välia. 1949. a. oli naftatoodang 155 tuhat tonni, mis rahuldab kõigest $\frac{1}{5}$ vedelkütte vajadusest Poolas.

Sõja ajal ehtasid saksa fašistid Poola territooriumile söeutmise tehaseid üldvõimsusega 1,3 milj. tonni vedelkütet aastas. Fašistlike vägede taandumisel lasti need tehased õhku. Käesoleval ajal taastatakse ühte neist

tehastest, mis asub Dworys Oswiecimi linna lähedal. Poolal on suuri võimalusi kunstliku vedelkütte tööstuse arendamiseks, kuna tal on suured tagavarad selleks hädavajalikku sütt. Selleks, et laiendada loomuliku nafta tootmist, teostatakse käesoleval ajal Karpaatide eelmägedes ja Kujava rajoonis uurimistöid. 1955. a. suureneb naftatootmine 394 tuhande tonnini. Samuti suureneb turbatootmine ja vee-energia kasutamine.

1938. a. oli üldine elektriyaamade võimsus 1,7 milj. kW. Elektrienergia tootmine ühe elaniku kohta sõjaeelses Poolas oli üks kõige madalamaid Euroopas.

Taandumisel Poolast lõhkusid saksa fašistid väga palju energiamajandusest, eriti Kesk-Poolas, kus lasti õhku Varssavi, Pruszkówi ja mõned teised elektriyaamad. Elektrimajanduse taastamine kulges eriti kiires tempos. 1947. a. oli üldine elektriyaamade võimsus liigi 2,3 milj. kW, mis ületas tunduvalt sõjaeelse taseme.

Vastavalt kuue aasta plaanile peab kasvama elektrienergia tootmine 1955. a. 19,3 miljardi kWh-ni. See saavutatakse olemasolevate elektriyaamade laiendamise ja uute ehitamise teel. Ülem-Sileesia kivisööbasseini ehitatakse mitu suurt seadet kivisöetolmu ja peensöe, Konini linna pruunsöe ja Bialystoki rajooni turba kasutamiseks elektrienergia saamisel. Ehitatakse mitu elektri-soojusjõujaama ja laiendatakse elektrivõrku. Energiatootmise tähtsaimaks rajooniks kujuneb Sileesia, eriti Ülem-Sileesia.

Mustmetallurgia. Suurem osa sõjaeelse Poola mustmetallurgia tehaseid olid vananenud sisseseadetega väikesed ja keskmised ettevõtted. Lääne maa-alade taasühendamise tulemusena kasvas mustmetallurgia tootmisbaas; kuid suurem osa ettevõteteid oli suuremal või vähemal määral purustatud ning üks tehas tervenisti hävitatud. Sellele vaatamata taastati 1947. a. kõik mustmetallurgia ettevõtted kas täiesti või osaliselt, välja arvatud üks purustatud tehas.

Kolme aasta plaani järgi suunati kapitaalmahutusi mustmetallurgias juba olemasolevate ettevõtete taastamiseks. Kuid juba 1948. a. algas uue suure metallurgia-tehase ehitamine Krakovi linna lähedale, tootmisvõimsusega kuni 1,5 milj. tonni metalli aastas. Selle tehase, mille tootmisvõime ületab kogu sõjaeelse Poola mustmetallurgia võimsuse, sisseseade tuleb Nõukogude Liidust.

Peale selle ehitatakse veel üks tehas Czystochowa juurde ja laiendatakse mõned vanad ettevõtted.

Kõik see võimaldab suurendada musta metalli tootmist 1955. a. võrreldes 1949. aastaga rohkem kui kaks korda.

Poola mustmetallurgia, samuti kui ka värviline, on kindlustatud oma koksiga, mille tootmine isegi ületab sisemised vajadused. Halvem on olukord rauamaaiga. Rauamaagi tootmine, vaatamata sellele, et on ületatud sõjaeelne tase, rahuldab käesoleval ajal kõigest $\frac{1}{4}$ sisemisest vajadusest. Olgugi, et kuusaastaku lõpuks rauamaagi toodang tublisti kasvab (1955. a. kuni 3 milj. tonnini), pole see veel kaugeltki küllaldane, pealegi on Poola maak madalakvaliteediline. Poola peab endiselt rauamaaki sisse vedama. Peamisteks rauamaaiga varustajateks käesoleval ajal on NSV Liit ja Šveits. Peale selle veab Poola sisse vanarauda, mangaani, kroomi ja teisi ligeerivaid metalle.

Suurem osa mustmetallurgia tehaseid asub Katowice vojevoodkonnas, kaks väiksemat tehast Kielce vojevoodkonnas ja üks põhja pool Krakovit Stalowy Volas. Poola põhjaosas on ainult üks väike metallitehas Szczecini eeslinnas Stolczin'is.

Mõningal määral paremas olukorras kohaliku maa-giga varustamise osas, vähemalt lähemaks 25—30 aastaks, on tsingi- ja seatinatööstus.

Nende metallide maagitagavara arvatakse 30 milj. tonnile, kusjuures $\frac{2}{3}$ neist sisaldavad väävlit, mis võimaldab neid kasutada mitte ainult metalli sulatamiseks, vaid ka väävelhappe tootmiseks. Enam tähtsust omab tsingi tootmine; sel alal oli Poola enne sõda Euroopas väljapaistval kohal. 1949. a. saavutas tsingisulatamistööstus sõjaeelse taseme, 1955. a. toodetakse tsinki 197,6 tuh. tonni.

Peale tsingi ja seatina sulatatakse nendest maakidest ka kadmimumi. Käesoleval ajal rajatakse kohalike maakide baasil (peamiselt Alam-Sileesias) ka nikli, magneesiumi ja vase tootmist ja sisseveetava maagi baasil alumiiniumi tootmist.

Masinaehitus oli sõjaeelses Poolas üks mahajäänunaid alasid: täiesti puudus paljude tähtsate masinate ja seadmete tootmine. Peale Varssavi polnud ühtegi suurt masinaehituskeskust.

Läänealadel oli masinaehitus rohkem arenenud, kuid nende Poolale tagasiandmise momendiks oli suurem osa masinaehitustehaseid kas tugevasti purustatud või koguni täiesti hävitatud. Ka Kesk-Poola suurimad ettevõtted oli lõhutud; eriti valusasti andis end tunda Varsavi tehaste kaotus. Kolme aasta plaani täitmise tulemusena taastati need kõik ning ületati tunduvalt sõjaeelse toodangu tase.

Juba sellel perioodil rajati uued tootmisharud nagu auto- ja traktoritööstus, tekstiilitööstuses vajalike tööpinkide, põllutöömashinate ja mõnede teiste uute masinaliikide tootmine. Kuusaastaku jooksul suureneb masinaehitustööstuse toodangu maksumus võrreldes 1949. a. 3,6 korda ning ületab sõjaeelse taseme ligi 8 korda. Üheks tähtsaimaks tootmisliigiks kujuneb tööpingitööstus, milline tunduvalt suurendab väljalastava toodangu assortimenti ning hakkab andma tööpinke ka rasketööstuse jaoks. Kuusaastaku jooksul hakkab Poola tööstus tootma elektriturbiine, kõrgrõhu katlaid, kuullaagreid, kaevanduste sisseseadeid, masinaid paberitööstuse jaoks jne.

Üle nelja korra suurenes põllumajanduslike masinate ja traktorite tootmine, alustatakse kombainide ja traktoritele vastavate külvimasinate tootmist jne. 1955. a. Poola tehased peavad välja laskma 11 tuhat traktorit, 14,3 tuhat traktoriatra, 5,6 tuhat vihusidujat, 750 kombaini jne.

Tähtsaimad masinaehituse keskused asuvad Kesk-Poolas (eriti Varssavi, Lodzi, Kielce ja Starachowice linnad) ning edelas (Katowice, Wroclawi, Zielona Góra ja Czeszochowa linnad). Tähtsateks masinaehituse (eriti transpordimasinate) keskusteks on ka linnad Poznan, Gdansk, Gdynia, Szczecin ja Elblag.

Tööstusharude hulgas, mis kasvavad eriti tugevasti kuue aasta plaani täitmise tulemusena, peab nimetama *keemiatööstust*. Poolas on väga suured keemiliste toorainete tagavarad, mis tänu mineraalsete kütteainete küllusele loovad suurepäraseid võimalusi keemiatööstuse arenguks. Sõjaeelses Poolas oli see vähearenenud ja ühekülgne: sõja eel arendati ainult neid keemiatööstuse harusid, mis olid seotud ettevalmistusega sõjaks. 1955. a. kasvab keemiatööstuse toodang võrreldes 1949. a. rohkem kui 3½ korda. Keemiatööstus muutub tööstuse

üheks tähtsaimaks haruks ja omab suurt ekspordilist tähtsust. Eriti suureneb põlluväetise, hapete, kunstkiu ja värvainete tootmine; esmakordselt alustatakse sünteetilise kummi tootmist, mida saadakse 1955. a. 15 tuhat tonni.

Peamiseks keemiatööstuse rajooniks on Sileesia.

Suur taastamistöode maht ja uued suurehitused tööstuses, transpordis ja põllumajanduses nõuavad suurt hulka ehitusmaterjale. Seepärast omistataksegi kaasaegses Poolas suurt tähelepanu *ehitusmaterjalide* tootmisele, millel on määratu suur tooraine baas. Eriti hoolitsetakse tsemenditööstuse eest. 1949. a. toodeti 2,3 milj. tonni tsementi, vastavalt plaanile toodetakse 1955. a. 4,9 miljonit tonni, mis ületab sõjaeelse toodangu 3,5 korda. Tsemenditoodang ühe elaniku kohta 1955. a. ületab USA ja Inglismaa sõjaeelse toodangu. Enamus tsemendi, samuti suur osa portselani, keraamika ja klaasitööstuse vabrikuid asuvad maa lääneosas, eriti Sileesias.

Üks Poola vanemaid ja arenenumaid tööstusharusid on *tekstiilitööstus*. Sõjaeelses Poolas asus selle peamine osa Łodzi rajoonis, mis kuni Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini kuulus Venemaa koosseisu. Tööstuslik ja kaubanduslik side Venemaaga soodustaski Łodzi rajooni tekstiilitööstuse arengut.

Käesoleval ajal on koondunud Łodzi rajooni 60% kogu Poola tekstiilitööstusest. Tähtsuselt teisel kohal on Sudeetide-lähedane piirkond Alam-Sileesias, kus suuremateks keskusteks on Dzierżanów ja Bielawa. Üksikuid tekstiiliettevõtteid leidub ka Czechochówas, Sosnowieci, Bielsko-Bialas ja Białystokis.

Tööstus töötab põhimiselt Nõukogude Liidust sisseveetava toormaterjaliga.

Toiduainetööstuses, mis on oma koosseisult väga mitmekesine, väärib esiletõstmist suhkrutööstus. 1949. a. toodeti Poolas 745,3 tuhat tonni suhkrut. Peale sõjaeelsest kõrgema sisemise vajaduse rahuldamist jääb suhkrut veel suurel hulgal ekspordiks. Poola on üks Euroopa suurimaid suhkru eksportijaid. Peamine osa suhkruvabrikuid asub: 1) Alam-Sileesias, 2) Kujavas ja 3) Lublini vojevoodkonna lõunaosas.

Kuue aasta plaani järgi jätkub elanikkonna elutaseme tõus ning järelikult laiatarbekaupade tootmise suurene-

mine. 1955. a. toodetakse puuvillast riidet 607,7 milj. meetrit, villast riidet 74,9 milj. ja siidi 103,9 milj. meetrit. Samal aastal toodetakse 22,2 milj. paari nahk- ja 16,4 milj. paari kummijalatseid. Suhkrutoodang tõuseb 1,1 milj. tonnini.

Põllumajandus.

Poola Töölispartei algatusel võttis Krajowa Rada Narodowa juba 1944. a. septembris vastu seaduse maareformi teostamise kohta. Konfiskeeriti tasuta kõik fašistlike riikide kodanike ja rahvareeturite maavaldused ning mõisnike maa, mis oli üle 50 või 100 hektaari, olenevalt mullastiku omadustest. Põhimine osa konfiskeeritud maadest ühes elusa ja eluta inventariga anti maata ja väheste maaga talupoegadele, väikerentnikele, repatriantidele ja reemigrantidele ning samuti ka suure perekonnaga keskmikele. Kokku said maareformiga talupojad üle 7 milj. hektaari maad. Pealeselle anti põllumajanduslikele kooperativele 3,5 tuhat üksikut maatükki koos neil asuvate väikeste ettevõtetega.

Järelikult on kaasaegses Poolas peamiseks maavaldajaks töötav talupoeg. Osa maast jäi riigi kätte, kes organiseeris riiklikud majandid. 1948. a. oli selliseid majandeid üle 5000, üldpinnaga üle 1,5 miljoni hektaari.

Maareform, mis teostati terava klassivõitluse tingimuses, muutis põhjalikult Poola küla ilmet. Ta likvideeris mõisnike maavalduse ja sellega ühenduses ka feodaal-pärisorjuslikud igandid. Kuid maareform ei likvideerinud maa eraomandust, Poola külas säilis küllaltki suur arv kulaklikku tüüpi majapidamisi koos väiketootmisega, mis, nagu õpetab Lenin, „sünnitab kapitalismi ja kodanlust pidevalt, iga päev, iga tund stiihiliselt ja massilises mastaabis“. Seepärast seisab demokraatlikul Poolal, nagu teistelgi rahvademokraatiamaadel, ees küla sotsialistlik ümberkorraldamine talupoegade majandite koopereerimise ja põllumajandusliku suurtootmise organiseerimise teel, võttes kasutusele kõik uued agrotehnilised saavutused.

Põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine pole võimalik ilma selle üleminekuta eesrindlikule tehnilisele baasile. Nõukogude Liidu abil teostatav maa industrialiseerimine on põllumajandusliku tootmise ümberorgani-

seerimise vajalikuks eelduseks. Juba kolme aasta plaani elluviimise lõpul ületas Poola põllumajanduse tehnikaga varustatavus tunduvalt sõjaeelse taseme. Eriti tähtsaks pöördepunktiks on traktorite laialdane tarvituselevõtmine põllumajanduses käesoleval ajal. 1950. a. töötas Poola põldudel juba 17 tuhat traktorit, millised on koondatud kas riiklikesse MTJ-sse või põllumajanduslike kooperatiivide masina-laenutuspunktidesse. Kuue aasta plaani täitmise tulemusena saab põllumajandus veel 63 tuhat traktorit. Tunduvalt kasvab ka põllumajanduse varustamine mineraalväetistega (peaaegu 6-kordseks, võrreldes sõjaeelsega). Elektrifitseeritakse 8,9 tuhat maa asustatud punkti.

Suurt osa Poola küla ümberkujundamisel etendab Talupoegade Vastastikuse Abistamise Liit, millel töötavate talupoegade massorganisatsioonina on 1,5 miljonit liiget. Talupoegade Vastastikuse Abistamise Liit kontrollib talupoegi masinate ja tööriistadega, väetisega, sordiseemnega ning tõukarjaga varustavate põllumajanduslike kooperatiivide tegevust müügi ja varustamise alal; kooperatiivide kaudu toimub ka produktide müük.

Põllumajanduslikele tarbimis-müümis kooperatiividele kuulub ka väikseid tööstusettevõtteid ja masina-laenutusjaamu. Nad teostavad suurt kultuurhariduslikku tööd.

Töötavad talupojad saavad riigilt määratu suurt abi. Riik annab neile soodsatel tingimustel rahalist laenu, ehitusmaterjale, seemet, masinaid ja väetist. Valitsuse klassipoliitika külas väljendub ka selles, et kapitalistlike elemente maksustatakse palju kõrgemalt kui töötavaid talupoegi.

Niiviisi luuakse vajalikud eeldused Poola küla sotsialistlikuks ümberehituseks, talumajandite massiliseks koopereerimiseks ning edaspidi ka kapitalistlike elementide täielikuks likvideerimiseks.

Juba 1950. a. aprillis oli Poola külades 800 mitmesugust tüüpi põllumajanduslikku tootmiskooperatiivi; sama aasta suvel oli neid üle 1300.

Tänu kõigile neile üritustele likvideeris rahvalik Poola põllumajanduslikus tootmises võrdlemisi lühikese ajaga sõja ja fašistliku okupatsiooni ajal saadud kaotused ning purustused.

Vastavalt kolme aasta plaanile, taastamisplaanile, tõusis põllumajanduslik toodang sellisele tasemele, et

põllumajandussaaduste tarbimine ühe elaniku kohta ületas isegi sõjaeelsed normid. Vastavalt sellele seadis juba kolme aasta plaan ülesandeks kõigi kõlvuliste maade maksimaalse kasutamise, külvipindade suurendamise, aga samuti ka karja taastamise.

Kolme aasta plaani ülesanne põllunduse alal põhiliselt täideti: kolme tähtsama teraviljakultuuri toodang ühe elaniku kohta ületas sõjaeelse. Juba 1948. a. kaotati Poolas leivakaardid.

Karjandus ületab tunduvalt põllunduse toodangu väärtuse. Üle 70% külvipinnast, milline oli 1949. a. 14 850 000 hektaari, oli teravilja all. Esikohal on rukis (üle $\frac{1}{3}$ kogu külvist), mida külvatakse üldiselt kõikjal, kuid suuremal määral siiski maa ida- ja keskosas. Tähtsusest teine teraviljakultuur on nisu, mille külvipind, vaatamata sellele, et teda külvatakse tunduvalt rohkem kui enne sõda, on 3 korda väiksem kui rukki külvipind. Peamised nisurajoonid on Alam-Sileesia, Lublini ja Kielce vojevoodkondade lõunapoolsed maakonnad ja Alam-Visla rajoon. Suurt tähtsust omab kartulikasvatuse, mida tarvitatakse toidu-, sööda- ja tehnilise kultuurina. Kartulit nagu rukistki kasvatatakse kõikjal ja tema külvipind (ligi 20% üldisest külvipinnast) on ainult viimase külvipinnast väiksem. Tehnilistest kultuuridest on tähtsaim suhkrupeet, mida kasvatatakse samades rajoonides kus nisugi. Teistest tehnilistest kultuuridest omab suurimat külvipinda lina, aga samuti ka raps ja õlikaalikas.

Loomakasvatuse oli sõjaeelses Poolas väga madalal tasemel. Niihästi karja arvu poolest kultuurmaa 100 ha kui ka selle toodangu poolest seisis Poola kaugel tagapool paljudest Euroopa riikidest. Sõda ja fašistlik okupatsioon tõid sellele põllumajanduse harule suuri kaotusi. Hobuste arv 1945. a. oli kaks korda väiksem sõjaeelsest, lehmadel — ühe kolmandiku, sigadel ühe neljandiku võrra. Loomakasvatuse taastamisprotsess kulgeb aeglasemalt kui põllumajandusel, seepärast vaatamata tunduvaile edusammudele ei küündinud karja absoluutarvud isegi 1949. a. sõjaeelseteni (välja arvatud kitsede arv).

Kuue aasta plaani kohaselt suureneb põllumajanduslik toodang 1955. a. võrreldes 1949. a. üldiselt 50%. Põllunduse alal see suurenemine ei toimu enam niivõrd

külvipinna kui viljakuse suurendamise arvel. Tunduvalt suurendatakse ainult mõnede tehniliste kultuuride, eriti lina külvipinda. Loomakasvatuse alal jätkub karja arvuline suurendamine ning 1955. a. võrdub selle suurus peaaegu sõjaeelsega. Arvestades seda asjaolu, et kaasaegse Poola pindala ja elanike arv on väiksemad sõjaeelsest, on tal 1955. a. karja küllaldaselt ning elanikkond saab karjasaadusi tunduvalt rohkem kui enne sõda.

Transport.

Peamiseks transpordi liigiks Poolas on raudtee. Laiarööpmelise raudteevõrgu pikkus sõjaeelses Poolas oli 18,3 tuhat km, praegustes piirides 24 tuhat km, millest kaheteelist on 8,3 tuhat km. Pealeselle on üle 4 tuhande km kitsarööpmelist raudteed.

Raudteetransport on üks sõja ajal rohkem kannatada saanud rahvamajanduse harusid. Sõjategevuse lõpuks oli purustatud üle 10 tuh. km raudtee muldkeha, 73,2 km sildu, 10,8 milj. m² amet- ja elumaju, oli purustatud 2000 vedurit ja ära veetud või hävitatud suur osa vagunipargist. Poola demokraatliku valitsuse esimeseks mureks oli raudteetranspordi taastamine ja sellel alal on tehtud juba palju tööd. Olulist abi poola rahvale osutasid ka Nõukogude Armee spetsiaalväeosad. 1948. a. kogu ekspluateeritava laiarööpmelise raudtee pikkus võrdus 21,4 tuh. km ja kitsarööpmelise raudtee pikkus 3,5 tuh. km, s. o. tegevuses oli 85% kogu raudteevõrgust. Edukalt taastatakse ka veerevkoosseisu.

Raudtee koosseis täienes peale sõja lõppu esialgu suurel määral ka trofeevedurite ja -vagunitega. Peale selle osteti osa vedureid ja vaguneid välismaalt. Käesoleval ajal toimub pargi täienemine peamiselt uute vedurite ja vagunite arvel, milliseid valmistavad riigi vastavad tehased.

Põhimine osa Poola raudteeliinidest ehitati XIX sajandi teisel poolel ja XX sajandi alguses, kui Poola maad kuulusid kolmele eri riigile. Seepärast olemasoleva raudteevõrgu asetus ei vasta täielikult maa tänapäeva nõudeile. Kuue aasta plaani täitmise jooksul seda olukorda parandatakse tunduvalt uute raudteeliinide ehitamisega.

Poola raudteevõrgu keskmine tihedus on 8 km igale pindala 100 km². Suurim raudteesõlm on Varssavi, kuhu kulgeb 9 raudteeliini. Peale Varssavi vajavad mainimist: Bydgoszcz, Poznan, Wrocław, aga samuti ka Ulem-Sileesia tähtsamad tööstuskeskused — Katowice, Sosnowiec, Chorzów, Bytom. 1949. a. veeti Poola raudteel 140,2 milj. tonni kaupu, mis ületab 1938. a. veokäibe 79%, võrra. Asjaolu, et Poola asub Euroopa keskel, tõstab mõningate Poolat läbivate raudteede tähtsust.

Tähtsaimaks veeteeks on käesoleval ajal Odra jõgi. Alates Kozela linnast võivad mööda jõge sõita laevad veeväljasurvega kuni 650 tonni. Sellest punktist algabki jõe peamine laevatav osa. Laevatamiseks vajaliku sügavuse hoidmiseks Odral, peamiselt aga tema lisajõgedel on organiseeritud veehoidlate süsteem. Peate sellele on kogu Odra veetee süsteemil 28 lüüsi.

Ulem-Sileesia kivisöe basseini ühendavad Odraqa kaks kanalit, milledest tähtsaim — Gliwice kanal, mis ehitati veidi enne sõda, on 40 km pikk. Odra on ühendatud kanalitega Saksamaa jõeteedega, aga samuti Bydgoszcz kanali abil ka Vislaga. See on tähtsaim laevatav piirkond, mis kulgeb Varssavist kuni jõesuudmeni. Jõetransport oli peale sõda veelgi rohkem lõhutud kui raudteetransport. Eriti kannatas niihästi tee ise kui ka jõe transport Odra basseinis.

Suures jõetranspordi arendamise perspektiivplaanis on nähtud ette ulatuslikud tööd jõelaevanduse edasiseks parandamiseks Odral, Vartal ja Vislal. Jõetee Odral on suure tähtsusega ka Tšehhoslovakkiale, kes kasutab seda oma väliskaubanduse arendamiseks. Odral asub ka osa Tšehhoslovakkia laevastikust. Odra osatähtsus kasvab tunduvalt peale Odra—Doonau kanali tarvitusele võtmist, mida Poola ja Tšehhoslovakkia ehitavad ühiselt juba alates 1949. aastast.

Enne sõda oli Poolal ainult üks hästi sisustatud sadam — Gdynia.

Praegu on Poolal kolm esmaklassilist meresadamat ja ligi kakskümmend väiksemat sadamat, millede hulgas on ka kalasadamaid. Poola suurimad sadamad on Gdansk ja Gdynia, — üks neist asub Visla suudmes, teine selle lähedal ning Szczecin, mis asub Odra jõesuus. Teisejärgulistest sadamatest on tähtsamad (läänest itta) Swinoujscie, Kolobrzeg ja Elblag. Poola territoor-

riumilt taganemisel lõhkusid saksa fašistid need suuremad sadamad ja need tuli uuesti ehitada. Käesoleval ajal on põhiline taastamistöö sadamates lõppenud. Kogu meresadamate kauba ringkäik oli 1948. a. 16,6 milj. tonni.

Sõjaeelse Poola laevastiku üldtonnaaz oli 120 tuh. tonni. Poola merelaevastiku osatähtsus maa merekaubanduses oli väga väike. Sõja ajal osa Poola laevastikust hukkus. Kuid Poola sai saksa kaubalaevastikust osa terveksjäänud laevu. Seepärast juba 1946. a. oli laevastiku tonnaaz 100 tuh. tonni. 1949. a. alguseks Poola merelaevastiku üldine veeväljasurve oli 203,4 tuhat tonni ning ta teenindas maa merekaubanduse vajadusi 1948. a. juba 11—12%.

Kuusaastaku jooksul tehakse suur töö iga liiki transpordi arendamiseks ja rekonstrueerimiseks. Uut raudteed ehitatakse 704 km ja elektrifitseeritakse 541 km. Jõe-transpordis on peale Odra—Doonau kanali plaanitud kanali ehitamine, mis ühendab Bugi Odraga. Samuti suureneb raudtee veerevkoosseis ning jõe- ja merelaevastiku tonnaaz. 1955. a. peavad Poola tehased välja laskma 315 vedurit ja 18,8 tuhat kaubavagunit. Laevaehitustehased ehitavad kuusaastaku jooksul uusi mere- ja jõelaevu üldise veeväljasurvega 575 tuhat tonni.

Vastavalt kuue aasta plaanile on Poola merelaevanduse veeväljasurve 1955. a. 600 tuh. tonni ja ta on võimaline rahuldama peamist osa riigi merekaubanduse vajadusest.

Väliskaubandus.

Kodanlik-mõisnike Poola majanduslik sõltuvus suurtest kapitalistlikest riikidest ilmnes eriti tema väliskaubanduslikes sidemetes. Poola oli enamarenenud kapitalistlike riikide varustajaks odavate toor- ja toiduainetega ja turuks nende tööstuskaupadele. Viimastel aastatel enne Teist Maailmasõda olid Poola väliskaubanduse käibes esikohal Suurbritannia, USA ja Saksamaa, kellede osaks oli 16—17% kogu Poola väliskaubanduse käibest. Nõukogude Liidule langes ainult 1,1% Poola ekspordist ja 0,4% impordist.

Nüüd on Poola väliskaubandus riigi käes, kes suunab ja reguleerib seda vastavalt rahvamajanduse huvidele.

Kaasaegse Poola väliskaubanduses on peamine tihe majanduslik koostöö NSV Liiduga ja rahvademokraatia maadega, mis vabastas teda suurte kapitalistlike riikide sõltuvusest, tagab maa iseseisva õitsengu ja sotsialismi ehitamise.¹

Väliskaubanduse käive ületab käesoleval ajal selle sõjaeelse taseme. 1949. a. oli väliskaubanduse kaubakäibe üldsumma 5006 milj. rubla, sealhulgas import — 2530 milj., eksport 2476 milj.

Peamisteks Poola eksportkaupadeks on kivisüsi (üle 50% üldisest väärtusest), tekstiilkaubad, metallid ja metallitooted, suhkur, liha ja lihasaadused, munad, tsement ja muud kaubad. Sisse veab Poola tekstiilitööstuse toormaterjali (ligi 25% impordi üldsummast), masinaid ja aparaate, rauamaaki, värvilisi metalle, naftat ja naftasaadusi, loomanahku ja valmisnahka ning mõningaid teisi kaupu.

1949. a. oli Poolal kaubanduslik side 49 riigiga, kusjuures 26 riigiga oli sõlmitud kaubalepingud.

Kapitalistlikest maadest etendab nüüd Poola väliskaubanduses tähtsat osa Rootsi (1948. a. 8,6% Poola impordist ja 12,5% ekspordist). Selle vastu aga kaubanduslik side Suurbritannia ja USA-ga, mis enne sõda oli küllalt tähtis, etendab nüüd teisejärgulist osa.

Palju suurema tähtsusega niihästi mahult kui ka tähtsuselt on käesoleval ajal Poola kaubanduslik läbikäimine Nõukogude Liidu, rahvademokraatiamaade ja Saksa Demokraatliku Vabariigiga. Kõikide nende maade erikaal Poola väliskaubanduses oli 1949. aastal 44%. Kõigi eelpoolloetletud maade ja Hiina Rahvavabariigi erikaal suurenes 1950. a. 55%-ni.

Eriti tähtsat osa Poola rahvamajanduse arendamisel etendab tema majanduslik side Nõukogude Liiduga, mis on rajatud mõlema riigi vahelistele sõbralikele suhetele. Juba 20. septembril 1944. a. kirjutati Lublinis alla Nõukogude valitsuse ja Poola Rahvusliku Vabastamiskomitee vahelisele kaubasaatmise ja selle arvestamise lepingule, mida täiendati kaubalepinguga 7. juunil 1945. a.

¹ Poola majanduslikku seost Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaadega ei organiseerita ainult väliskaubanduslike operatsioonidega. Kõikide nende maade vahel on igakülgne majanduslik koostöö, mille koordineerimiseks on moodustatud Majandusliku Koostöö Nõukogu.

Poola tööstuse taastamiseks vajalike toorainete, poolvabrikatide ja teiste materjalide saatmiseks. Esimestel sõjajärgsetel aastatel, millal kapitalistlikud riigid teostasid Poola suhtes kaubandusliku diskrimineerimise poliitikat, etendasid Nõukogude saadetised riigi majanduse taastamisel otsustavat osa. 1948. aasta jaanuaris kirjutati alla uuele Poola ja Nõukogude Liidu vahelisele kokkuleppele vastastikuste kaubasaadetiste kohta aastail 1948—1952, üldväärtusega üle 1 miljardi dollari. Samal ajal lepidi kokku, et Nõukogude Liit annab Poolale tööstussisseadmeid viimasele antud 450 miljardi dollarilise laenu arvel.

Järgmise lepingu alusel, 1950. a. juulis, suurendati Nõukogude Liidu poolt Poolale antava kaupade, tööstussisseadmete ja krediidi hulka. Tähtsaimaks sissevedamise artiklikis Nõukogude Liidust Poolasse on käesoleval ajal kuue aasta plaanis ette nähtud Poola tööstuse arenguks vajalikud tööstusseadmed.

Need tihedad majanduslikud sidemed Nõukogude Liiduga, samuti aga ka rahvademokraatiamaade, Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Hiina Rahvavabariigiga on Poola edaspidise majandusliku õitsengu vajalikeks tingimusteks.

*

Poola rahvas võitleb aktiivselt Nõukogude Liidu poolt juhitava võimsa rahurinde esireas uue sõja õhutajate vastu. Üle 18 miljoni Poola kodaniku kirjutas alla Ülemaailmse Rahu Eest Võitlemise Kongressi Alalise Komitee Stokholmi Üleskutsele.

Erakordse rõõmuga tervitas poola rahvas rahusaadikuid, kes kogunesid riigi pealinna 1950. a. novembris. Inimkonna parimate esindajate hääled rahu kaitseks kõlasid eriti veenvalt hitlerlike röövvallutajate poolt metsikult purustatud ja nüüd poola rahva poolt NSV Liidu sõbraliku abiga taastatud Varssavis.

Poola rahvas teab, et kindel ja murdmatu sõprus Nõukogude Liiduga on maa edaspidiste edusammude pandiks sotsialismi ehitamisel ja et Poola parimaks sõbraks on kogu maailma töörahva juht — suur Stalin.

Tekstis esinenud poola nimede hääldamine

Babia Góra	babja gura
Barani Góra	barani gura
Biała	bjala
Białystok	bjalõstok
Bielawa	bjelava
Bielsko	bjelsko
Bochina	bohhna
Brda	brda
Bug	bug
Bydgoszcz	bõdgoštš
Bytom	bõtom
Bzura	bzura
Cieszyn	tsješõn (ka tsešin)
Chorzów	hožuv
Chrzanów	hžanuv
Częstochowa	tšenstohhova
Dunajec	dunajets
Dwory	dvorõ
Dzierżanów	dzjeržanuv
Elbląg	elblong
Gdansk	gdansk
Gdynia	gdõnja
Gliwice	glivitse
Gniezno	gnjezno
Hrubieszów	hrubješov
Inowrocław	inovrotslav
Jałowka	jalovka
Jasło	jaslo
Kalisz	kališ
Kamienna	kamjenna
Katowice	katovitse
Kielce	kjeltse
Kolobrzeg	kolobžeg
Konieczpol	konjetspol
Konin	konin
Kozel	kozel
Koszalin	košalin
Krakov	krakov
Królewska Huta	krulevska huta
Krosno	krosno
Kujava	kujava
Lignica	lignitsa

Łódź	lodz
Lomża	lomža
Lublin	lublin (ka ljublin)
Lysa Góra	lõssa gura
Majdanek	majdanek
Muchawiec	muhhavjets
Nida	nida
Notec	notets
Nysa Lużycka	nõssa lužõtska
Odra	odra
Olkusz	olkuš
Olsztyn	olštõn
Opole	opole
Ostrowiec	ostrovjets
Oświęcim	osvjentsim
Pila	pila
Pilica	pilitsa
Płock	plotsk
Pomorze	pomože
Poznań	poznan
Pruszków	pruškuv
Przemyśl	pšemõsl (ka peremõsl)
Radom	radom
Rzeszów	žešuv
San	san
Sandomierz	sandomjež (ka sandomir)
Solokija	solokija
Sosnowiec	sosnovjets
Sneška	snježka
Słupsk	slupsk
Stalowy Wola	stalovõ vola
Starachowice	starahhovitse
Stare Miasto	stare mjasto
Stolczin	stoltšin
Święty Krzyż	svjentõ kžõž
Swinoujście	svinoujstsje
Szczecin	štšetsin
Tarnów	tarnuv
Toruń	torun
Uścilug	ustsilug
Walbrzych	valbžõhh
Warta	varta
Wieliczka	vjelitška
Wieprz	vjepš
Wieżica	vježitsa
Wisła	visla
Wrocław	vrotslav
Zabrze	zabže
Zakopane	zakopane
Zamkowy Góra	zamkovõ gura
Zawiercie	zavjertsje
Zielona Góra	zjelona gura

SISUKORD:

Sissejuhatus	3
Kaasaegse Poola territooriumi koosseis ja piirid	5
Looduslikud tingimused	9
Tähtsamaid momente poola rahva ja riigi ajaloost	16
Poola rahva võitlus fašistlike okupantide vastu ja rahvademo- kraatliku riigi kujundamine	25
Rahvastik	32
Riiklik korraldus	37
Majandus	39
Tööstus	42
Põllumajandus	50
Transport	53
Väliskaubandus	55
Tekstis esinenud poola nimede hääldamine	59

Vastutav toimetaja R. Siirak

Kaanejoonise valmistanud
H. Vitsur

Tehniline toimetaja E. Plaks

Ladumisele antud 6. IX 1951.
Trükkimisele antud 19. X 1951.
Paber 54×84 sm, 1/16. Trükiarv
4000. Trükipoognaid 4. Formaadile
60×92 kohaldatud trükipoognaid
3,28. Arvutuspoognaid 3,43. Tellimise
nr. 4399. MB-15451. Trükiko-
da „Kommunist“, Tallinn,
Pikk tn, 2.

На эстонском языке.

И. И. Глушаков. Польша.

Hind rbl. 1.40.

Rbl. 1.40

A
19216

176326

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00448156 2